Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 103 (9477) | Четверг, май 2, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

СЭКП Тыва обкомунда

ЧӨӨН-ХЕМЧИКЧИЛЕРНИҢ КЫЙГЫРЫЫН ДЕТКЭЭН

Чөөн-Хемчик районнуң совхозтар ажылчыннарының, колхозчуларының, специалистерниң болгаш мелиораторларының 1974 чылда суггаттыг черлерни үре-түүнелдиг кылдыр ажыглаар дугайында республиканың тараажыларынга кыйгырыын СЭКП обкомунуң бюрозунга чугаалажып көргеш, ону чүүлдүг деп деткээн.

Чөөн-Хемчик районнуң көдээ ажыл-агыйының ишчилериниң кыйгырыын калбаа-биле чугаалажып көөрүн, оларның өгелекчи чоруун деткирири болгаш район, колхоз, совхоз бүрүзүнде суггаттыг черлериниң үре-түүнелдиин бедидериниң талазы-биле хемчегларни алырын СЭКП хооркомунга, райкомнарынга, хооррайкүүскомнарга, колхозтарның, совхозтарның партия организацияларынга, көдээ ажыл-агый органнарынга СЭКП обкомунуң бюрозу хүлээткен.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОННУҢ СОВХОЗТАРЫНЫҢ АЖЫЛЧЫННАРЫНЫҢ, КОЛХОЗЧУЛАРЫНЫҢ, СПЕЦИАЛИСТЕРИНИҢ БОЛГАШ МЕЛИОРАТОРЛАРЫНЫҢ 1974 ЧЫЛДА СУГГАТТЫГ ЧЕРЛЕРГЕ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ КУЛЬТУРАЛАРЫНЫҢ ЧААГАЙ ДҮЖҮДҮН ӨСТҮРҮП АЛЫР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РЕСПУБЛИКАНЫҢ БҮГҮ ТАРААЖЫЛАРЫНГА

КЫЙГЫРЫЫ

Чөөн-Хемчик районнуң көдээ ажыл-агыйының ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүсеттиишаан, 1973 чылда чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрериң база үнеге садарын көвүдедиринге чамдык чедишкиннерни чедип алган.

СЭКП ТК-ның май (1966 ч.) Пленуму черлерни мелиорастаар талазы-биле делегеренгей программаны төлевилээн. Бистиң районнуң ажыл-агыйларынга ону боттандырары СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, колхозтарның болгаш совхозтарның партия организацияларының доктаамал контролюнда турар.

Амгы үеде районда суггаттыг черлер 11,4 мүн гектар ажыг. Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрери чыл бүрүде көвүдеп турар. Чер ажылының продуктуларының ниити чыылдазынга суггаттыг черниң улуг-хүүзу өзүп турар.

«Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтарның черлери шоолуг продуктулуг эвес, ынчалза-даа ол ажыл-агыйлар суггатты чогуур үеэнде шын ажыглап турган, сөөлгү чылдарда суггаттыг черниң гектарындан 17-ден 20 центнер чедир тарааны, кукурузаның 215 центнер ногаан массазын ап келгеннер. Ынчалзаажок суггаттыг черлерни бисте амдаа бүрүнү-биле ажыглавайн турарын миннир херек. Суггаттыг черлерден куду дүжүт ап, дыка хөй суггаттыг шөлдерни ажыглавайн, ону эг-харысаалга чок эдилеп турар ындыг колхозтар, совхозтар ам-даа бар. Чамдык ажыл-агыйлар тарылга эзлештирилгезин оожум шиңгээдип ап, көдээ ажыл-агый культураларын тарып өстүрериниң агротехниказын хажыдып, чемишчидилгени чедиштир төкпейн, суггаттыг черлерге тараалардың чайгы ажаалдазын чорутпайн турар.

СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыы, «1974 чылда чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедири дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы бистин районнуң көдээ ажылчыннарының ортузунда политиктиг болгаш күш-ажылчы чаа көдүрлүүшкүнүү болдурган, оларның чогаадыкчы күжүн база энергиязын улам күштелдиргеи.

Партияның кыйгырыынга харыылавышаан, 1973 чылдың түүнелдерин чүүле быжыглаары эвес, ам харын ону улам ажырары кол чүүл болур дээрзин эки билип турар бис. Ону чедип алырда бистеринң кижи бүрүвүстүң — механизаторнуң, колхозчунуң, совхоз ажылчыныың, тускай эртемнигниң болгаш удурткучуның бүгү-ле арганаларын, сагыш-сеткил болгаш күш-ажылчы күженишкиннерни үндүрери неге-ттинер.

Суггаттыг черлерни ажыглаарының, ол черлерге көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бедидериниң айтырыгларын чугаалажып көргеш, бистер, Чөөн-Хемчик районнуң тараажылары, тоску беш чылдың дөрткү тодарадыкчы чылында бистиң мурнувуста турар сорулгаларны дайынчы өзу-биле херек кырынга боттандырары дээш ажылдап кириринче республиканың бүгү колхозчуларын, совхозтар ажылчыннарын, колхозтарның болгаш совхозтарның албан-хаакчыларын база тускай эртемнигларни, суг ажыглаар ажыл-агыйларын, тудуг болгаш төлевилел организацияларының ажылдакчыларын кыйгырып тур бис.

Мурнакчы колхозтарның, совхозтарның, бригадаларның, звеноларның болгаш мурнакчыларның ажылының дуржулгазының көргүзүп турарындан алырга, 1974 чылда районнуң суггаттыг черлериңе тараа культураларының гектардан ортумак дүжүдүн 15,5 центнерни, картофельди—107 центнерни, ногааларны — 105 центнерни, хөй чылдыг сигеннерни — 17,8 центнерни, чаңгыс чылдыг сигеннерни — 15,3 центнерни, силос культураларын — 195 центнерни болгаш чайгаар үнген сиген шөлдериниң —13,5 центнерни ап болур дээрзин бадыткан турар.

Мурнакчы звеноларга, бригадалар, суггатчылар бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. «Октябрь 30 чылы» колхозта Куулар Анай-оолдуң звенозу 272 гектар тараа культуразының гектар бүрүзүндел 15 центнер база кукурузаның 190 центнер дүжүдүн алырын, СЭКП-ниң XXII съездизи атты-г совхозта Моңгуш Докчулдуң звенозу 124 га кызыл-тастың гектар бүрүзүнден 18 центнер дүжүттү алырын хүлээнген болгаш оон-даа өске ындыг чижектер хөй.

Шак ындыг бедик дүжүттү алыр дээш чер ажылының культуразын бедидер бис, 9000 гектар черге сугну черге сиңирер часкы суггарылганы, 6300 га черге тараа үнүп келгенде суггарылганы чорудар бис. Оон-биле кады 39000 тонна органиктиг, 1660 тонна минералдыг чемишчидилгелерни агрохимиктиг картограммаларны өзүгаар төп, 216 га культурлуг одарларны ажыглалга киирип, мурнунда суггаттыг турган 18.500 га одарларның суггат дериглелерни чаартып, кургадыры негеттинмейн турар. 484 га черлерге культуртехниктиг ажылларны чорудар бис.

Суггаттыг черлерге чаштырып суггарар 16 машина, суггатчы 12 бригада болгаш звено, 235 суггатчы ийи эвлчегбиле ажылдаар.

Бистер колхозчулар, совхозтар ажылчыннары, колхозтарның, совхозтарның база суггарылга эргелелериниң тускай эртемниглери болгаш удурткучулары көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн бедидер, суггаттыг черниң гектар бүрүзүнүң ажыглаалы экижидер, оон дузазы-биле тоску беш чылдың дөрткү тодарадыкчы чылының планнарын күүседир дээш бүгү күжүвүстү, дуржулгавысты үндүрер бис.

Кыйгырыыны колхозтарга, совхозтарга болгаш СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозунга чугаалажып көрген.

ПАРТИЯ ЧАА-ЧАА ТИИЛЕЛГЕЛЕРЖЕ АППАР ЧОР

Кызыл шөлге Май бирниң чыскаалы

Частың, күш-ажылдың болгаш тайбыңның байырлалы бистиң калбак Төрээн чуртувустуң бүгү булуңнарында кызыл туктар шевер чаагай кылдыр каастаан байдалга, үрер хөгжүмүүн үүктел чох аялгазынга үдедип алгаш, эрткен. Совет кижилер Май 1-ни эки белек-биле уткаан. Чаа-чаа чедишкиннерни чедип алганы Төрээн чуртка рапорттан, байырлалдыг колонналар болгаш чыскаалдар-биле ажылчы чоннар Май бирзин демдеглээн.

«Шалыпчы күш-ажыл —бистиң чуртувусту быжыглаарының эн шынчы оруу, бистиң улузувустуң амыдыралын эки-жидериниң оруу. Ол, оон-биле кады улуг тайбыңны быжыглаарынга үлүг болур» — деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Социалистиг чарыштың калбак шимчээшкининде, алдарлыг күш-ажылчы херектерде совет кижилериң коммунизм дээш сорук киришкинниг демисели илереп турар.

Тайбың, күш-ажыл, май деп сөстер кижилериң угаанындан үнмес. Бөгүн, кажангызында-даа ышкаш, байырлалдыг хүнде, бүгү бөмбүрзектин кижилери Кремльдиң байырлалдыг кыйгырыынга чоргаарланып турар.

Советтер чуртунуң чүрээ — Кызыл шөл байырлалдыг байдалда. Шөлдүң кырында кызыл пөстер, эвилелдешкен республикаларның туктары чайнап турган. Күрүнеңиң универсалдыг магазинниң ханазында Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң чуруктарын аскан. Кремльдиң ханазында ССРЭ-ниң күрүне сүлде демдээн, эвилелдешкен он беш республиканың сүлде демдектерин аскылаан.

Хүндүлүг аалчылар индирингге Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, 1974 чылда үлетпүрүүн, тудугунун, транспорттуң болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, чурттың көскү кижилери, эртемниң болгаш культураның көскү ажылдакчылары, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары, Москвага эрткен ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң делегаттары турган. ССРЭ-де дипломатыг элчиг черлериниң баштыңнары, даштыкыдан хөй санныг аалчылар база турган.

Делегейнин эп-сеткил каттыштырылгазының байырлалын демдеглээри-биле социалистиг чурттарның аалчылары, тозан ажыг чурттарның профэвилел болгаш ажылчын организацияларының төлөөлекчилери, улустар аразынга тайбың дээш көскү демиселчилер байырлалга келген.

Кызыл шөлдүң кырынга адыш часкаашкыннары, «Ура!» деп сөстер, «СЭКП-те алдар!», «Коммунистиг партияның Ленинчи Төп Комитединге алдар!», «Коммунизм тиилээр» деп кыйгылар диңмиттелип турган.

Москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары Коммунистиг партияның, Совет күрүнеңиң удуртукчуларынга диңмиттиг адыш часкап, чүректиң ханызындан изиг байыр чедирген. Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев олар Мавзолейниң төп индирингге үнүп келген. Төп индирде олар-биле кады— көскү совет шерниг удуртукчулары.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң совет улуска Май бирде чедирген байырының сөстери Кызыл шөлге чаңгыланган.

Кызыл шөлдү бүгү чурт, бүгү делегей дыннай берген. Май бирде чедирген байырның сөстери совет кижи бүрүзүнче, тайбың болгаш дешилге дээш, бүгү кижи төрелгетениң аас-кежии дээш бүгү демиселчилерге угланган. Бо байырлал хүнүнүң эртенги өйүнде Совет Эвилелиниң бүгү радиостанциялары, төп телевиденизи, «Интервидение» базы «Евровидение» системалары ажылдап турган.

«Интернационал» аялгазының үнүнери хүндүткелдиг чаңгыланган. Кремльдиң шагының даажы дыңналган — эртенгиниң 10 шак. Фанфараларның «Эргин четкес арга-хову хемниг» деп медээзиниң аайы-биле — байырлал кылажы эгелей берген. Ону тук тудукчуларының колониязы ажыткан. Кызыл пөстө «Май !!» деп бижиттинген улуг бөмбүк Кызыл шөлдүң агаар делгеминче ужугун үнген. КУМ бажыңының ханазын дургаар кызыл пөстерге «Тайбың — Күш-ажыл — Май» деп сөстер көстүп келген.

Чыскаалганнарны баштап чоруур колонна шөлге дораан үнүп келген. Мурнунда —маадыр-хоорайның алган шаңналдары: «Алдын Сылдыс», ийи Ленин орденн, Октябрь революциязы орден-биле катай найысылалдың тугу Москвачылар төрээн хоорайының алдарын шудургу күш-ажылы-биле улам улгаттырып турар. Чыскаалганнарның холдарында туктар, лозунгнар, оларда

(Улаачызы 3-кү арында).

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ МАЙ 1-ни ДЕМДЕГЛЭЭНИ

КЫЗЫЛ

Ленин болгаш Улустарының найыралы орденнерлиг Тыва АССР-ниң найысылалы — Кызыл байырлал шинчи киргеи. Часкы салгын-сырыйдан кинскип чалгаан кызыл туктар, лозуңнар кудумчуларны, бажыңнарны улам көрүштүг, чараш кылдыр каастапкан. Тайбың, күш-ажылдың болгаш частың байырлалы кызылчыларны сорук киргеи. Ол-бо кудумчулардан байырлалдыг чыскаалче шуушкан ажылчы чоннарның ыры, хөгжүмү диңмиттиг. Оларның арынары аас-кежиктиг, өөрүшкүүлүг хүлүмзүргдеи чыраан.

Хоорайның төвү — Ленин шөлү чүдеи каас-шиник. Совет күрүнеңиң болгаш Коммунистиг партияның үндезилекчи тургузукчузу В. И. Ленинниң тураскаалы өндүр улуг болгаш чүрекке эң-не эргим болуп көстүп турган.

СЭКП Тыва обкомунуң бажыңының мурнунда бистиң ынак башкывыс В. И. Ленинниң, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчулчарының портреттери көстүп тур. Оларның-биле дужаштыр Ленин кудумчузунуң бир талакы кыдында бистиң хөй националдыг совет күрүнеңиң быжыг чаңгыс эвиниң символу — он беш эвилелдешкен республикаларның сүлде демдектери тода көстүп, туктары салгын-сырый аайы-биле кинскээн.

Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының Май Бирни уткаан байырлыг чыскаалы каш-ла минута болгаш эгелээр. СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Кызылдың партия, совет органнарының удуртукчулары, бүдүрүлгениң мурнакчылары индирге үнүп келгилээн.

Ыржым болгаш шыпшыл Республика радиозу СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң совет улуска Май 1-ниң байыр чедиришкинин дамчыдып эгелээн.

Май Бирниң бөгүнгү байырлалы — СЭКП-ниң XXIV съездизиниң, төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырып турар совет улустуң тиилелгелериниң кайгамчык байырлалы. Совет улус боттарының Төрээн чуртунга чоргаарланып турар.

Май Бириниң хүнүнде беш чылдың шалыпчылары, бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары улуг үнелди алган.

Тайбыңны болгаш делегейниң айыл чок чоруунуң хөрээ дээш чайгылыш чок туржуп турар бистиң партиявыстың болгаш совет күрүнеңистиң даштыкы политиказы кайгамчык тиилелгелери чедип алган. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң идип үндүрген Тайбың программазын бөмбүрзектиң бүгү шынчы кижилери үүлүлгүзүнүн турарынга совет улус өөрүп турар.

Империалистиг реакцияның кара күштеря-биле демиселге интернационалчы, эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынче тайбыңның болгаш дешилгениң чер кырында бүгү талалакчыларын совет улустуң өмүнзөзинден бөгүн, Май бириниң хүкүнде, кыйгырып тур бис! деп, байыр чедириништинде чугаалаан.

Эртенгиниң 10 шак. Партийжи гимн «Интернационал» чаңгыланып үнген.

Мотоциклчилериниң колониязы Май бириниң демонстрациязын ажыткан. Колоннаның бажында мотоциклде ССРЭ-ниң Күрүне тугу кинскил, бистиң чуртувустуң күүү-күжүн бадыткан чор. Оон соонда эвилелдешкен 15 республикаларның туктары кинскин эрткен.

Байырлалдың хөгжүм үнү диңмиттиг. Спорт ниитилелдериниң төлөөлекчилериниң колониязы келди. Хүлер ышкаш күдер-хүрен арын-шырайлаг-лыг күш-культуржу оолдар болгаш кыстар чиик атлетиканың болгаш спорттың солун көргүзүглери бараалгадыр эрткеннер.

Найысылал Кызылдың школаларының чыскаазын Совет Эвилелиниң Маадыры Михаил Бухтуев аттыг № 1 школаның колониязы ажыткан. Кызыл туктар, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннериниң портреттери, «Май», «Тайбың», «Хосталга», «Дең эрте», «Акыдынмалышкы найырал», «Ласкежин» деп транспарантларны олар туткулаан алган эртип турган. «Пионерлер болгаш школачылар! Совет Төрээн чуртка изиг ынакшылдыг болунар, эки өөренип, күш-ажылчы чаңчылдарны шиңгээдип алыңар! Ленинниң улуг хөрээ дээш, коммунизм дээш идепкейлиг демиселчилер болурунга белеткениңер!» деп лозуң-кыйгылар чаңгыланып турган.

Дараазында Кызылдың № 2 тыва ортумак школазының каас-шиник шиметтингей колониязы Ленин шөлү-биле эрткен. «Май 1-зи делгерезин!» «Партияга алдар!» деп лозуңнар, чалгын кинскээн кызыл туктар, совет күрүнеңиң удуртукчуларының портреттери колоннаны улам шимеп каастаан. Национал хептерин кедип алган бичин оолдар болгаш уруглар «Совет Тываның 30 чылы» деп лозуңуг базып эрткеннер.

Бистиң чурдувустуң келир үедеги хамаатыларының ырлыг-шоорлуг, чечектер, лозуң, плакаттар, транспарантылар-биле шиметтингилээн колонналары үзүктел чок эртиннеле турган. Оларга улаштыр башкы институдунуң, техникумнарның, училищелериниң байырлалдыг колониалары эрткен. «Улус өөредилгезиниң ажылдакчылары! Өөредилгениң шынарын бүгү хеммеглер-биле белеткиңер, улус ажылагыйынга кадрларны белеткээрин сайзыраңгайжыдыңар!» деп кыйгы чаңгыланган.

Бистерге, Советтерниң хөй национал чуртунуң ажылчы чоннарынга, Май 1-зи чылдыңна тайбыңныг, частың, чогаадыкчы күш-ажылдың, чаартылганың байырлалы, чаа-чаа чедишкиннериниң көрүлдезин болу берген. Бо чылды беш чылдың тодарадыкчы чылы болдурар, өвөөн чарыгдалдарлыг, өөн шынарлыг, хөй продукцияны Төрээн чуртка бөөр деп, бистиң партияның кыйгырын бүгү совет кижилер чүүлдүгзүнүп деткээн. Амыдырала оон чедишкиниг боттанышкынын, байырлал мурнунуң чарыжының түүнелдери, күш-ажылчы рапорттар тодаргай көргүзүп турар.

Ленин шөлүнче Май мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилери болган күш-ажылчы коллективтериң колониалары чоокшулап орган. Оларның мурнунда Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң коллективи хөлбеңээн кызыл туктарын бедик туткан, омак-хөглүг бурунгаар базып орган. Шалып-ишчи шахтёрлар эрестиг ажылдааннар. Бо ажылчын коллектив ниити продукция бүдүрериниң планын 114,7 хуу, продукция сайгарарының планын 112,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 115,1 хуу күүсеткен. Бүдүрүлге өзүлдезиниң темпизи 17,1 хуу бедээн. Бараанныг продукцияның бир рублинге онаштыр чарыгдалдар эвзөжөн болгаш ажыл төлевириниң фондузунан 59 мүн рубль камнап алдынган. Ынчангаш олар өөрүшкүлүг, чүүдеи омак-хөглүг.

Шахтёрларга улаштыр «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары чыскаалыпкан эрткен. «СЭКП-ге алдар!», «Делегейге тайбың!», «Май 1-зи делгерезин!» деп лозуңнарны олар тудуп чорааннар. Олар база-ла бедик күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алганнар. Коллектив тудугмонтаж ажылдарының планын 113,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 102 хуу күүсеткен. Керээлгг ажылдарның өзүлдезиниң темпизин болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дедараалаштыр 22 болгаш 10,6 хуу өстүргеи. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 51 мүн рубльге чиигеткен болгаш ажыл төлевириниң фондузунан 4,4 мүн рубльди камнап алган.

Май бириниң байырлалының чыскаалы үзүктел чок шуужуп-ла турган. Улуг-Хем ыыш үлетпүр ажыл-агыйының коллективиниң колониязы базы каас-шиник шимелдезин-биле эрткен. «Совет ажылчын ацгы делгерезин!», «Бистиң улуг Төрээн чуртувуска алдар!» деп кыйгылар чаңгыланып үнерге, аңаа күчүлүг «Ура!»-биле харылап турган. Бо коллектив продукция сайгарар планын 107,4 хуу, ниити продукцияныың — 112,7 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 105,6 хуу күүсеткен.

Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының Май бирге тураскааткан байырлыг чыскаалы политиктиг бедик көдүрлүүшкүге эрткен. Олар Май 1-зин демдеглеп тура, беш чыл планының онаалдаларын чедишкиниг күүседи-ринге арга-күжүн харамнанмас чүткүлдүүн, Коммунистиг партияның иштики болгаш даштыкы политиказын изиг-биле деткип, ленинчи партияны долгандыр улам сырый каттыжып, делегейге тайбыңны камгалаарының хөрээнге төлептиг салыштыкын киирерин илергейлээннер.

АК-ДОВУРАК

Тываның аар үлетпүрүүнүң баштайгызы — Ак-Довуракты ажылчы чону күш-ажылдың, частың байырлалынга киржири-биле эртенгиниң 10 шакта чыглып келген. Олар СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң совет улуска Май бирде байырын кичээнгейлиг дыңнаан, аңаа улам-на сорук киргеи.

Ажылчы чоннуң демонстрациязы эгелээр мурнунда хоорүүскомнуң даргазы З. Ф. Манчина чыылганнарга байыр чедирип, чедишкиннерни күүзээн.

Демонстрацияны аныяк хоорайның күш-культуржулары ажыктан, оон соонда қаткыхөглүг, ыры-шоорлуг келир үениң салгалы — школачылар, № 41 профтехучилищениң сургуулдары эрткен. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчилери шөлдү эгелепкеи. Олар ССРЭ-ниң Тудуг материаллар үлетпүрүүнүң коллективериниң аразында социалистиг чарышка бо чылдың эрткен кварталында бирги черни ээлээн. Ынчангаш бо байырлал онза өөрүшкүлүг болган. Дараазында республиканың тудуг организацияларының аразында чарыштың тиилекчизи —«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң ишчилери эрткен...

Демонстрацияга киришкеннериң холдарында туткан транспарантыдарында ак-довуракчыларың байырлалды кандыг күш-ажылчы чедишкиннерлиг уткааның бежээн сан-чурагайларны айыткан. Ол ышкаш «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш идепкейлиг демиселчилер болунар!», «Чурттуң индустриалдыг күчүзүн улам ыцай хөгжүдер болгаш быжыглаар дээш демисежинер!», «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы Тайбың программазының идеялары тиилеп турзун!» деп лозуңнарны демонстрациялаан.

ХОВУ-АКСЫ

Май 1-ниң байырлалын руда казыкчылары, тудугжулар, транспортчулар, будүрүлгениң өске-даа мергежилдиг ажылчыннары, албан-хаакчылары, суурнуң чурттакчылары онза өөрүшкүлүг уткаан. Республиканың эвилел ужурдузалыг будүрүлгезинге тодарадыкчы чылдың бирги кварталының социалистиг чарыш түүнелдерин ёзугаар СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун тывысканы, оон мурнакчы ажылчылерин ССРЭ-ниң орден, медальдары-биле шаннаазы күш-ажылчы коллективке бедик үнелел болган.

Байырлал чыскаалынга чыылганнар аңаа онза көдүрлүүшкүнүт киржип, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң совет улуска Май бирде байырын кичээнгейлиг дыңнаан, аңаа улам-на сорук киргеи.

Ажылчы чоннуң демонстрациязы эгелээр мурнунда хоорүүскомнуң даргазы З. Ф. Манчина чыылганнарга байыр чедирип, чедишкиннерни күүзээн.

Демонстрацияны аныяк хоорайның күш-культуржулары ажыктан, оон соонда қаткыхөглүг, ыры-шоорлуг келир үениң салгалы — школачылар, № 41 профтехучилищениң сургуулдары эрткен. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчилери шөлдү эгелепкеи. Олар ССРЭ-ниң Тудуг материаллар үлетпүрүүнүң коллективериниң аразында социалистиг чарышка бо чылдың эрткен кварталында бирги черни ээлээн. Ынчангаш бо байырлал онза өөрүшкүлүг болган. Дараазында республиканың тудуг организацияларының аразында чарыштың тиилекчизи —«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң ишчилери эрткен...

Демонстрацияга киришкеннериң холдарында туткан транспарантыдарында ак-довуракчыларың байырлалды кандыг күш-ажылчы чедишкиннерлиг уткааның бежээн сан-чурагайларны айыткан. Ол ышкаш «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш идепкейлиг демиселчилер болунар!», «Чурттуң индустриалдыг күчүзүн улам ыцай хөгжүдер болгаш быжыглаар дээш демисежинер!», «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы Тайбың программазының идеялары тиилеп турзун!» деп лозуңнарны демонстрациялаан.

Кызыл шөлге Май 1-ниң чыскаалынга чыылганнар аңаа онза көдүрлүүшкүнүт киржип, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң совет улуска Май бирде байырын кичээнгейлиг дыңнаан, аңаа улам-на сорук киргеи.

Ажылчы чоннуң демонстрациязы эгелээр мурнунда хоорүүскомнуң даргазы З. Ф. Манчина чыылганнарга байыр чедирип, чедишкиннерни күүзээн.

Демонстрацияны аныяк хоорайның күш-культуржулары ажыктан, оон соонда қаткыхөглүг, ыры-шоорлуг келир үениң салгалы — школачылар, № 41 профтехучилищениң сургуулдары эрткен. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчилери шөлдү эгелепкеи. Олар ССРЭ-ниң Тудуг материаллар үлетпүрүүнүң коллективериниң аразында социалистиг чарышка бо чылдың эрткен кварталында бирги черни ээлээн. Ынчангаш бо байырлал онза өөрүшкүлүг болган. Дараазында республиканың тудуг организацияларының аразында чарыштың тиилекчизи —«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң ишчилери эрткен...

Демонстрацияга киришкеннериң холдарында туткан транспарантыдарында ак-довуракчыларың байырлалды кандыг күш-ажылчы чедишкиннерлиг уткааның бежээн сан-чурагайларны айыткан. Ол ышкаш «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш идепкейлиг демиселчилер болунар!», «Чурттуң индустриалдыг күчүзүн улам ыцай хөгжүдер болгаш быжыглаар дээш демисежинер!», «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы Тайбың программазының идеялары тиилеп турзун!» деп лозуңнарны демонстрациялаан.

Кызылдың ажылчы чоннары Май 1-ниң чыскаалының үезинде.

АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАНЫҢ ЧУГУЛА УЧАСТОГУ

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде партком бодунуң ажыл-чорудулгазынга үстүнде партия органнарының болгаш бодунуң хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин организастап, ооң хыналдазын чорудар ажылды кичээнгейиниң төвүнге тургускан. Хүлээп алган шиитпирниң күүселдезин хынаары-биле ону тускай карточкага киир бижип турар. Ук шиитпирни күүселдир үеэ-зин чедип келгенде, айтырыглар дайы-биле канчаар күүсеттинип турарын хынаар. Бир эвес шиитпир болгаш өске-даа партийжи даалгалар күүсеттинген болза, ону тускай ол карточкадан ушта бижип каптар. А чамдык шиитпирлерни боттандырары берге болган ийикпе, азы янзы-бүрү чылдагааннар-биле узамдыга берген таварылгада ону күүседиринге парткомнуң талазындан чогуур дузаны көргүзүп турар.

Партком чамдык эге организацияларның хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезинің хынавышаан, эки ажылдыларның дуржулгазын нептерелдир айтырыгларже база сагыш салып турар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаг фабриказында парторганизациязының профэвилел комитеди болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле кады бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниге угландыр чорудуп турар ажылдарын партком каш удаа сайгарып көрген. Арыглал фабриказынга эрткен ийи чыл дургузында чаа технологтуг 70 хире дерилгелерни ажыглалга киргеи. Чогаадыкчы, чаартыкчы саналдар 300 муң рубльдиг экономиктиг ажыын берген. Фабриканың мурнакчы дуржулгазын Ак-Довуракты өске бүдүрүлгелеринде база ажыглай берген.

Хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин хынаарда, партком чүгле бодунуң күжүнге кызыгаарлаттынмайн, ооң кежигүннерин, хөй саныг инженер-техниктиг ажылдакчыларны, мурнакчы ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны кириштирип, оларга даянып турар. Бо ажылга эштер З. Манчина, Е. Зюбин, М. Кирнос, А. Константинов, В. Клиллов, М. Малых, Е. Исаев, В. Сотников, Х. Сарыглар, М. Гореев болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип турар.

Партия организациялары шиитпирлер күүселдезинің хыналдазын чорударда, партия ажылының янзы-бүрү хевирлерин ажыглап келген. Маңаа партия документизиниң солуушкуну-биле холбашкан ажылдар болгаш партия хураалдарынга, бюродарга коммунистерниң дыңнадыгларын алыр чорук, оларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин күштелдиринге, бот-харысалгазын бедидиринге улуг ажыктыын көргүскен. Чүгле эрткен чылын янзы-бүрү айтырыглар талазы-биле, ылаңгыя СЭКП-ниң Уставының негелделерин болгаш партийжи даалгаларны күүседип турарының дугайында 44 коммунистиң отчёдун дыңнаан. Комбинаттың энергетика цехинде, арыглаг фабриказында, рудникте, Ак-Довурак ортумак школазында болгаш өскедаа албан организация черлеринде парторганизациялар коммунистерниң отчёттарын доктаамал дыңнап келгеннер.

Ол ышкаш «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде парткомнуң хураалдарынга коммунист удуртукчу эштериниң ажыл-чорудулгазының дугайында отчёттарны дыңнаарын калбаа-биле практикалап турар. Чижээ, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың улуг болгаш чугула цехтериниң бирээзи септелге-механика цехиниң начальниги коммунист Г. Климовту дыңнаан. Ол удуртуп-башкарар ажылды кижизидилге ажылыбиле шын холбап, цехтиң партия, профэвилел, комсомол организациялары-биле быжыг харылзааны тудуп турарының уламындан цех комбинатта мурнакчы цехтериниң бирээзи болу бергеи. Ук цехте бүдүрүлгениң культуразы бедик, көскү агитация болгаш өскедаа дерилге-шимелде, көргүзүг чүүлдери ында эки тургустунган. Ол ажылчын коллективте күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чорук барык чок болган.

Партийжи амыдырал

Бо чылдың март айның төнчүзүнде «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң кол диспечери, эргелелдиң профэвилел комитединиң даргазы Т. Сасиниң отчёдун база дыңнаан. Эш Т. Сасин тудуг эргелелиниң профэвилел комитединиң даргазынга соңгуттургандан бээр 5 чыл эрткен. Бо үениң дургузунда профэвилел кежигүниериниң ортузунга чамдык ажылдар чоруп турза-даа, ук профэвилел комитединде ажыл ам-даа чедир чоруттунмайн турарын партком демдеглээн. Тудуг эргелелинде күш-ажылды четпес организастаан. Сагылга-чурум үрээр таварылгалар ам-даа эвээжевээн. Дыка хөй профэвилел кежигүнери дадывырын безин төлевээни болгаш хуралдар план өзугаар эртпейн турары аңаа илерээн. Бо бүгү четпестерни кыска үеде чайладыр талазы-биле шыңгыы хемчеглерни алырын партком Т. Сасинден негээн.

Эргелелдиң парткомунуң удуртулгазында парторганизациялар боттарының ажыл-чорудулгазынга эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралдарга болган шүүмчүлелдерден боттуг түңнелди үндүрүп, аңаа айыттынган четпестерни чайладырынче угланган хемчеглерни ап турар. Отчёт-соңгулдалыг хуралга болган шүүмчүлелдерниң күүселдезиниң дугайында айтырыгны март айда рудникте парторганизацияның хуралынга чугаалашкан. Шүүмчүлелде айыткан чамдык чугула айтырыглар шиитпирлеттинген. Чижээ, руда казар черниң чагыгларын септелге-механика цеги ам график өзугаар соксаал чокка кылып турар апарган. Ажылчын столоваяның аъш-чем белеткээриниң шынары база экижээн. Ажылчыннарны дажып, сөөртүр тускай автобус быжыглаттынган. Кижизидилге болгаш политмассалыг ажылдың күштелгениниң түңнелинде ол коллективте күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чорук көскүзү-биле эвээжээнин коммунистер боттарының хуралынга демдеглээннер.

Ооң-биле чергелештир партия хуралдарынга хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин хынаарынче, ол дугайын дараазында хуралдарга коммунистерге информастап дыңнадырынче № 2 автобаазаның, септелге-тудуг цегиниң, № 14 механизация эргелелиниң участогунуң партия эге организациялары эвээш кичээнгей салып турарын демдеглезе чогуур.

Үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин организастап, хынаары — партийжи ажылдың бир эң чугула участогу болур. Ол ажыл-херекти СЭКП-ниң XXIV съездизиниң негелделеринге дүүштүр тургузар дээш улам шудургу ажылдаары — парторганизацияларның бир эң чугула сорулгазы болур.

Д. ОДАН-ООЛ,
«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде парткомнуң инструктору.

СОҢГУЛДАГА УТКУШТУР

ЧУРУКТА: Ивановонуң химия-техника институдунуң студентилери бажың-музейде. Солагай талада — экскурсия тайылбырлакчызы Людмила Морозова.

И. ДЫНИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

МАЛЧЫН ӨГ-БҮЛЕ

Федор биле Дамдылаа Байыр-Белектер Тожуга коллективтиг ажыл-агыйының үнделилекчилери, чоочун коммунистер. Совет Тыванның 30 чыл болур оюн олар кушажылчы чедишкиннер-биле утку́рун шиитпирлээннер. Ынчангаш тодарадыкчы чылда төрүүр чүс гойга онаатыр 90 дуранганны, хой бүрүзүнден 2 килограмм 200 грамм дүктү алырын хүлээнненнер. СЭКП Төп Комитединиң партийга, совет улуска Кыйгырыынга хей-аът кирген малчыннарның ол хүлээлгези чедишкиннериг күүсеттинер өскерзинге бүгүреп болур.

Малчыннарга эң берге үеныш. Аңаа белеткелдер ажыл-иштиң чогумчалыг болуру улуг хамаарылгалыг. Ынчангаш коммунист өг-бүле келир кышка белеткелди ам эгелей берген. Чылыг үеде өдээн бөлүп, кажаалын септеп турар. Кажааларны чылыгларын, бир чадагай кажааны түварын, 10 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткээрин өг-бүле планнап алган.

«Тоора-Хем» совхозтуң Май-1 салбырынга Федор Сандыжаевич сүт-бараан фермазын эргелекчилеп, Дамдылаа Коловна саанчылап шаг болган. Кезек када хөвү-трактор бригадазынга-даа ажыдап турганнар. Олар када-даа ак-сеткилдиг ажылдап, ажы-төлүн төлептиг кижизидип келгеннер.

Коммунист өг-бүле совхозтуң хүүн хүлээп алгандан бээр үш чыл эрткен. Бо үениң дургузунда ук ажылга база өлүн чедишкиннериг болган. Шиитпирлиг чылда олар социалистиг хүлээлгелин ажыр күүсеткен.

Байыр-Белектерниң хүү бо кыштыг түр ашкан. Бо хүннерде олар төрээн 323 хүүнден 327 хуранны дорукторуп алган. Бо дээрге алган хүлээлгени чедишкиннис күүседип турарының хереченгей-дир. Маңаа комсомолчу саңманщиктер—Нюра Чымба, Лида Кыскыл болгаш Люба Седенбва олар база улуун киргеи.

А. ДОРЖУ.

Чаагайжыдылга— ниитиниң херээ

ЧАДААНАЖЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Чадаана — Тыва республикада хөй адырлыг үлетпүрүүн төвү. Ында ам үлетпүрүүн сес, тудугуңуң ийи, транспорттуң ийи бүдүрүлгези, оруку-ажыглал участогу, электростанциязы, хлеб, саржаг заводтары болгаш оон өске-даа бүдүрүлгелер бар. Чадаана хемниң ол-бо талазынче калбарты өскен бо хоорайда № 1 ортумак школа — амгы үениң чараш тудугларының бирээзи. Мооң чоон талазында ийи каът чуртталга бажыңнары, уруглар сады, чунар-бажың, хеп чуур комбинат, одалга төвү, школалар, магазиннер, столоваялар бар.

500 олуттуг Культура ордузунуң тудуун тудугжулар үргүлчүлеп турар. Чадазнаның үлетпүр бүдүрүлгелери 1971 чылда 4 миллион рубльдиг продукциязын бүдүрүп үндүргеш, сайгарган, а 1975 чылда 4,8 миллион рубльдиг продукциязын бүдүрер. Үлетпүр, тудуг, транспорт бүдүрүлгелериниң 1970 чылда бүдүрген продукциязының ниити түңүн саналарга 7,9 миллион рубль четкен, 1975 чылда ол сан 12,1 миллион ажар.

Бо чылның февральда Чадаана хоорай Советиниң элчеглиг сессиязынга район төвүн чаагайжыдар дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле бүдүрүлгелер, албан организациялар, аразынга социалистиг чарышты калбартып турар. Ол чарышты Совет Тыванның 30 чыл болур оюнга алдар болдурган.

Чамдык ажылдар кылдыңган. Тиилелге кудумчузунда 364 дөрбелчин метр хемчээлдиг черни бетоннап кылган. Кудумчулар кежир үш көвүрүңү, 15 кудукту, коммунал ажыл-агый бүдүрүлгезинге хамааржыр 66 өг-бүле чурттаар бажыңнарны, 1200 дөрбелчин метр керимни септээн. Кудумчуларга 1800 ажыг янзы-бүрү ыяшты олурткан. Ынчалза-даа чедир кылдымаан ажылдарывыс хөй. Чижээ, чаагайжыдылгага ажыглаары-биле көрдүнген акша-хөрецгиниң хөй кезиин өскээр чарыгдаан. «Тыва септелге-тудуг» трестиң участогу (начальниги Н. Кравченко) капитал септелге кылган бажыңнарының чанында довурак-күзүрүмнү хевээр арттырып кааш, аштап арыглавайн барган. Чамдык чуртталга бажыңнарының чанында санитарлыг байдал четпес. Чамдык кудумчулар дескилеттинмээн, ыяштар олуртунмаан.

Районуң төвүнде машинатехникалыг коллективтер эвээш эвес. Кижи күжү база четчир. Бүгү коллективтериниң күжүн хоорай чаагайжыдылгазына долузу-биле ажыглаар сорулга-биле бо ажылче бүгү организациялары хуваган. Чижээ, районуң ыяш ажыл-агый чери Малчын, Горький кудумчуларынга 115 дөс ыяшты олуртуп, ыяш суггарар арык-бугаларны казар. Ленин, Тиилелге, Крестьянская, Пушкин, Чапаев болгаш өске-даа кудумчуларга 40 ажыг организация ажылдаар. Олар янзы-бүрү ыяштарны олуртур, бугаларны казар, чаа кварталдар, кудумчулар чанын арыглап, дескилээрлер.

Чаагайжыдылгага чылдыңна идепкейлиг ажылдап келген коллективтер эвээш эвес. Ындыларга Чадааналың хөмүрдаш разрези, № 463 мехколонна, коммунал ажыл-агыйының септелге-тудуг участогу, райпо болгаш өске-даа организациялар хамааржыр. Районда чонуун амыдырал хандырылга комбинадының электростанциязының болгаш үстүнде ажылашкыс коллективтериниң ажылчылары чаагайжыдары-биле хүлээнген кудумчуларынга 150—200 дөс чедир ыяшты олуртур. Төрээн хоорайын арыг-шевер, көрүштүг чараш болдурарынга № 1, 2 ортумак школаларның башкылары, өөреникчилери улуг үлүүн киирип келген.

Кудумчуларда чедир кылыр, дарый күүседири негеттинип турар күүлдер хөй. Ол бүгүнү хоорайның ажыл-ишчилериниң идепкейлиг киржилгези-биле боттандырар. Ынчангаш хоорүүсков бүгү организацияларның каяа, чүү кылырын хуваган. Чижээ, Промышленная, Крестьянская кудумчуларында 4 км черге капитал септелгени № 336 орук участогу, Малчын, Промышленная кудумчуларынга көвүрүглерни септелге-тудуг участогу кылыр. Чамдык кудумчуларга беш кезек черге көвүрүглерни № 1 мехколонна, септелге-тудуг участогу, чоннуң амыдырал хандырылга комбинады кылыр-лар.

Чамдык кудумчуларга бетон болгаш манзылар-биле чадаг кижилер кылаштаар черлерни кылыр. Сайгылгаан киирер, автобус доктаар черлер кылып, сандайлар тургузар кудумчулар база бар. Полусадниктерни, чечектер олуртур черлерни белеткээри бо хүннерде эгелээн.

Кудумчуларга олуртур ыяштар алыр участокту организацияларга үндүрүп бээрин ыяш ажыл-агый чернинге дааскан. Ыяштар олуртулгазын апрель 15-те эгелеливис. А ооң суггарылгазын, суг бадырарын май эгезинде эгелээр. Чаагайжыдылга талазы-биле социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, бадылаан. Ол чарышты удуртуп, организастаар, түңнелдерин үндүрер 9 комиссияны тургускан. Коллектив бүрүзү боттарынга хамаарыштыр чарыштың негелделерин база тургузуп алганнар. Ол хүлээлгелерде кудумчуларны, бажыңнар чанын доктаамал аштап арыглап, санитарлыг байдалды бедик деңнелге тургузары көрдүнген.

Депутаттарның округтар аайы-биле хоорай чаагайжыдылгазынга киржилгезин, соңгукчулар-биле ужуражылгаларны эрттирерин көрген. Олар ол ужуражылгаларга чаагайжыдылганың байдалын база чонга чугаалап бээрлер. Чарыштың түңнелин бо чылдың октябрь 1-де үндүргеш, тиилекчи коллективтерни тодарадыр. Бирги черни алган коллективке 150 рубль, ийгизиннге—100 рубль, үшкүзүнге — 80 рубль шаңналды тыпсыр. Чаагайжыдылгага идепкейлиг киришкен тус-тус кижилерге шаңналдарны база бээр. Бо бүгү хемчеглерни бир демниг боттандырып, төрээн хоорайывысты улам чараш, чаагай, көрүштүг болдурар бис.

Чадаана хоорайның чаагайжыдылгазының талазы-биле кылдынган ажылдар эвээш эвес. Адар-Төштө хаак базазын болгаш хоорайда спорт комплекизин тудуп, дөрт чаа кудукту казып, ажыглалда киирген. Эрги 17 кудукту аштап, септелгезин кылган. Промышленная, Горький кудумчуларынга сайны төп, дескилээн. Кудумчуларда суггарылга бугаларын кежилдир дөрт кезек черде көвүрүңү туткан. Бо чылын 47 бажыңга капитал септелге кылыр. Ам ооң чедизинде септелге эгелээн. 1055 кижи олурар стадион тудуун үргүлчүлеп турар. Пионер лагери турган арыгга Культураның болгаш дыштанылганың парыгын тургузар. Ында ам белеткел ажылдары эгелээн. Бо хүннерде хоорайда албан организацияларның хөй кезии ыяштар олуртур оңгарларны казып белеткеп турарлар.

М. БАЗЫР,
Чадаана хоорүүсковунуң даргазы.

СУУРУВУС ЧАРАШ ТУРЗУН

Беш чылдың тодарадыкчы дөртү чылында чер-чер Советтериниң социалистиг чарыжына кириштинаан, Совет Тыванның 30 чыл оюнга уткуштур Эрзин көдээ Советі организас-массалыг ажылын калбартып турар.

Ол ышкаш суур чаагайжыдылгазының талазы-биле улуг ажыл кылыры көрдүнген. Чаагайжыдылгага хереглээр материалдарны колдуунда белеткеп алган. Чагылар тургузарынга хереглээр 1000 ыяшты, 40 кубометр кылын, 10 кубометр чуга манзаларны тайгадан сөөртүп алган. Кудумчуларга олуртур 500 дөс шарланны база белеткээн. Ол ышкаш чайгы үеде тараан ыяштарны суггарар буганың дөзүн аштап, эриин довуратап, чалдаан. Чаагайжылылгага хереглээр чугай, кадаг болгаш өске-даа түүлдерни белеткээн.

Суурнуң санитарлыг байдалын экижидер талазы-биле ажылдар кидин-түлүк чоруп турар. Чуртталга бажыңнарының херимнериниң септелгезин кылып турар.

Суурнуң чурттакчыларының ниити хуралының шиитпирин өзугаар Эрзин ортумак школазынга 220 кубометр токпакты каккаш, сөөртүп берген. Район төвүнүң ажылчын, албан-хаакчылары 60 ажыг кижи малчыннарже үнүп, оларның кажаазының көрүүнүн хооруп, шефке идепкейлиг киришкен.

Суурнуң чурттакчылары чоокта чаа коммунистиг субботникке эң-не идепкейлиг-биле киржип, биче эвес ажылды кылганнар. Кудумчуларны, бажыңнар даштын арыглап, чамдык септелгени чорудуп, элээн ажылдарны кылганындан суурувус чайгы аян-шинчи кирген.

С. ЧЫМБА,
Эрзин көдээ Советиниң күүскомунуң даргазы

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИП ТУРАР

Бо хүннерде республиканың хоорайлар, суурларында чаагайжыдылга ажылы калбарган. Хоорайлар чаагайжыдылгазынче үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш албан организацияларның бүдүн коллективтери идепкейлин-биле киржип турарлар.

Тыва республикавыстың найысылалын ап көрээлиңер. Кызылчылар чаагайжыдылганың шалыпчы айын апрель 20-ден май 20-ге чедир чарлаан. Коллектив бүрүзүнге кылыр ажылды хуваган. Бо үениң дургузунда кызылчылар 3500 дөс ыяшты, 30 муң чадаг ыяштарны олуртур. Бо чылын Кызылга чечектер рассадазын хөй-биле тарыырын планнаан. Чаагайжыдылга талазы-биле чарыштың мурнуку одуруунда № 1 АТБ, республиканың харылзаа эргелели, автосептелге заводу, авиобүдүрүлге болгаш школалар, өөредилге черлери болуп турар.

БЕЛЕТКЕЛДЕРНИ ЭКИЖИДЕР ДЭЭШ

ССРЭ-ниң Дээди Советинге эрткен соңгулдадан бээр районуң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге улуг чедишкиннер чедип алдынган. Ооң чамдык чижектерин дараазында чижектер бадыткап турар. Чадаана хоорайда 640 өөреникчи өөренир үш каът, «Алдан-Маадыр» совхозтуң төвүнде 320 школачы өөренир школалар, «Сүт-Хөл» совхозта 60 орунуг интернат, Элдиг-Хемниң кадыкшыдылга школазынга, Шеми, Хөндергей суурларда школаларга немелде тудуглар болгаш Бажың-Алаак, Баян-Тала, Кара-Чыраа суурларда чаа клубтар, Чадаана хоорайда чунар-бажыңыг, хеп чуур черлиг комбинат, эмнелге черлери, садыг, ниитиниң чемненилге черлери, хөй чуртталга бажыңнары туттунган.

Советтерниң болгаш депутаттарның ажылчы чоннуң ортузунга организас-массалыг ажылды экижиткениниң, соңгукчуларның чагыгларын күүседир дээш улуг ажылды чорутканының түңнелинде бо чедишкиннер чедип алдынган.

Районнуң бүдүрүлгелери, тудуг, транспорт, кооператив, харылзаа черлери тодарадыкчы чылда алган хүлээлгелерин күүседир дээш күш-ажылдың шалыпчы эллчээнде ажылдап турар. 1973—1974 чылда мал кыштаглаашкынын чедишкиннинг чорутканының түңнелинде мал бажы өзүлделиг болган, малдың продуктулуу бедээн. Ынчангаш район бирги кварталда күрүне мурнунга күүседир ужурлуг планын: сүттү—118,3 хуу, эттти—103,5 хуу күүсеткен. Ам районнуң ажылагыйлары часкы тарылганы кыска хуусаада, агротехниктиг бедик деңнелге эрттирер дээш социалистиг чарышты калбарткан.

ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулданы организастыг эрттирер дээш СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском соңгулдага белеткелдер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш, масса-политиктиг ажылдарны чорудуп турар. Хоорай болгаш көдээ Советтер күүскомнарының даргаларының секретарларының семинарын эрттирип, аңаа соңгулдага белеткелдер-биле чергелештир Советтерниң сорулгаларының дугайын, ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулда дугайында Дүрүмүү удуртулга болдургаш, соңгулда документилерин четчелеп тургузар дугайын таныштырган.

Районда 24 соңгулда участоктарын район Советиниң күүскомунуң шиитпири-биле тургускан. Участоктарның төптерин тодараткан. Участоктарның соңгулда комиссияларының составын депшидери доступ турар. Аңаа колхозчуларның, ажылчыннарның, интеллигенцияның, аныяктар болгаш хөй-ниити организацияларының, төлөлекчилери шупту 174 кижи ажылдаар. Чадаана хоорай болгаш көдээ Советтер соңгулданың амгы үе-чадазынга эргежок чугула документилер, литература база плакаттар-биле хандырытынган.

Көдээде база хоорайда соңгукчуларның дандызын четчелеп тургузарының ажылын агитаторларның, активчилерниң дузазы-биле хоорай болгаш көдээ Советтерниң күүскомиары чорудуп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Националдар Советинге соңгулда талазы-биле Чадааналың № 655, Сүт-Хөлдүң № 652 округ соңгулда комиссиялары боттарының бирги хуралдарынга соңгулдага белеткелдериниң районда чоруп турар байдалының дугайын чугаалашкан. Ол хуралдарга ажыл планнарын бадылаан, округ соңгулда комиссияларының составының ажыл хуваалдазын кылган. ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулда талазы-биле Чадааналың № 655 болгаш Сүт-Хөлдүң № 652 округтарының соңгулда комиссиялары ажылын план өзүгаар чорудуп турар.

Район төвүнде бүдүрүлгелерде, албан организацияларда партия эге организацияларының секретарларының болгаш удуртукчу ажылдакчыларның семинар-хуралын партия райкому-биле райкүүском эрттирген. ССРЭ-ниң Дээди Советинге соңгулда хүнүн күш-ажылчы чедишкиннер-биле уткуурунче угландыр масса-политиктиг ажылды күштелдирерин, соңгулдага белеткелдерни организастыг чорударын аңаа чугаалашкан. Соңгулда участогу бүрүзүнде партия райкомунуң, райкүүскомунуң харысалгалыг төлөөлери ажылдап турар. Соңгулдага белеткел ажылдарын Чыргакы, Хайыракан, Ишкин, Алдан-Маадыр болгаш өске-даа көдээ Советтер багай эвес чорудуп турар. Агитколлективтериниң ажылын соңгулдага белеткелдерни чедишкиннинг чорударынче угландырган. 1800 ажыг агитатор болгаш политинформатор, хөй лекторлар соңгукчулар ортузунга агитация ажылын чорудуп турар.

Нацнаналдар Советинге соңгулда талазы-биле Чадааналың № 655 соңгулда округундан ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидаттар депшидилгези бедик көдүрлүүшкүнүг эрткен.

Соңгулдага белеткел ажылында четпестерден чогуур түңнел үндүрүп, чамдык көдээ Советтериниң күүскомнарының бо талазы-биле ажылын идепкейжидери негеттинип турар. Ылаңгыя Баян-Тала, Чадаана, Сүт-Хөл көдээ Советтерде чамдык ажылдар кошкак. Ол четпестерни чайладырының хемчеглерин алган.

Д. ДҮЛҮШ,
ажылчы чоннар депутаттарының Чөөп-Хемчик район Советиниң күүскомунуң секретары.

«РОССИЯ» СОВХОЗ БИРГИ КВАРТАЛДЫҢ ПЛАНЫН ЧҮГЕ КҮҮСЕТПЭЭНИЛ?

Тайылбырлыг интервью

Республиканың статистика эргелели колхозтар болгаш совхозтар тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртү чылының бирги кварталында күрүнеге сүт болгаш эт садарының талазы-биле канчаар ажылдаан дугайында медээни редакцияга берген. Сан-чурагайларны көөрге, өөрүнчүт-даа, хомудаанчыт-даа чүүлдер бар болду.

Таңды районда улуг ажыл-агыйларның бирээзи «Россия» совхоз бо чылдың бирги кварталында эт-даа, сүт-даа садарының планныг онаалдаларын күүсеттээн мынды. Ук совхоз организас талазы-биле быжыккан, экономиказы шыырак ажыл-агый дээрзи биллингир болгай. Беш чылдың барып-барып тодарадыкчы чылында чүге ынчаар четпес ажылдап турар улус боор, мооң чылдагаанын тыппаже болур бе? деп айтырыг чайгаарыла тургустунуп келди.

Совхоз төвү Арыг-Бажы суур мурнукузундан уш чок калбарып барып-тыр. Бүдүрүлгениң, чуртталганың тудугдары немешкеки мырыңай иле. Адрезин ылап бидбес кижи барып кирер дээн бажыңын белен тыппас-даа. Колхоз, совхоз боор шилчээн соонда, аңаа боттанган чаартылгаларын ужу-кыдыы моортан-на тодаргай.

Совхоз директору Александр Константинович Белоусов-биле ужурашкаш, ажыл-агыйның амыдырал-ынга холбашкан чүүлдерни чугаалажы берди-вис. Дарга ажыл-агыйының чедишкиннерин кончуг турал-ыг, чазык чугаалап олур.

— Ам часкы тарылга ажылынче кириптивис — дээш, директор часкы тарылганы кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге эрттирер дээш ап чорудуп турар хемчеглерни салаа базып санагылады.

«Демирни кызыл турда согар» дижир болгай. Дарга-биле чугаа кылырының эптиг үези бо эвес чүве бе?» деп бодал башка чык кылдыр кире хонуп келди.

— Совхоз бо чылдың бирги кварталында 800 центнер сүт садар тургаш, ону 559 центнери саткан, азы планны 69,9 хуу күүсеткен ындыг чүве бе, Александр Константинович?

Директорнуң ам чаа чазык олурган арны бүргет дээр ышкаш анарды. Ынчалза-даа дарга чүүү-даа чажырар, доора чылдагааннар чугаалаар бодавайн, чүвениң бар-ла шынын чугаалады:

— Силериң адаан сан-чурагайларыңар шын. Багай ажылдаан бис. Чайын, күзүн эки ажылдаан болзувусса, ам кээп мындыг чеме-халаны дыңнавас турган ийик бис.

— «Чайын, күзүн эки ажылдаан болзувусса...» дижиңер, ол чүү ужурлуг чоор, Александр Константинович, январьдан апрельге чедир үениң ажылының дугайын чугаалажып тур ышкаш бис?

— Инекти тоттур чемгербейн тургаш, ооң эмиин неже-даа шее тыртарга, кайыын хөй сүт үнер боор дээрим олдур ийин. Бодап-даа көрүңер даан, совхоз сиген белеткээриниң планын 61 хуу, саваңны база ол-ла хире, силосту—75 хуу күүсеткен-дир. Чүгле мал чеми тарааны четче уруп алган-дыр бис. Сиген, саваң ышкаш бөдүүн чемнер чедишпес болган. Оон ыңай, инектиң сүдүн элбедир силос четпес. Чайын, күзүн багай ажылдаан бис деп чугаалап олурарым ужуру ында.

Ийе, директор шынын чугаалады. «Инектиң сүдү—дылында» дижир болбазыкпа.

Оон аңгыла саар инектериниң баш санын четчелевейн турганы сүт саалдазын көвүдедиринге база шаптык боон турган. Совхозта бүгү инек 3900 баш. Ооң иштинден 250 баш инек саалларга турар ужурлуг. Херек кырында саап турар инек оон ыракта эвээш. Сүт саалдазы эвээш болганының база бир чылдагааны ында.

— Бирги кварталда 600 центнер эт садар тургаш, 250 центнерни саткан, азы планны чүгле 41,7 хуу күүсеткен-дир силер. Мону чүнүң-биле тайылбырлап болурул, Александр Константинович?

— Онза чылдагаан чок. Немелде деңзи албаска, эт бүдүрери канчан көвүдээр боор. Чижээ, бир шарыжыктың хонукта немелде деңзизи 500 грамм болур турда, бисте херек кырында чүгле 300 грамм бичии ажыг--дыр. Чаңгыс сөсбиле чугаалаарга, садар малды белеткевээн, семиртпээндир бис. Бирги кварталда эт садар планга чүгле хаван эзди колдап кирди. Шарыжыктарывыс арган болган. Бо базала мал чеми чедишпестиң ужуу-дур ийин.

Совхозтуң дирекциязы, партком, ажылчын комитеди, мал ажылының тускай эртемниглери мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар ажылды четпес организастап турар дээрзи директорнуң чугаазындан база херек кырында байдалдан илдең-дир.

Тургустунган байдалдан уштунарының аргаларын эш Белоусов бүзүрел-биле санап чугаалап олурду. Директор чоокку сорулга кылдыр эт, сүт садарының чартык чыл планын күүседиринге доктаады. Совхоз чартык чылда 130 тонна эзтти садар ужурлуг. Ооң саттынганы 25 тонна. Арткан 105 тоннаны күүседирде 350 кг деңзилиг 120 шарыны, 100 кг деңзилиг 200 хаванны, 340 кг деңзилиг 100 инекти, 10 чылгы малды садарга план күүсеттинер. Ынча санныг малды ам семирти азыралда тургускан.

— Сүт садарының чартык чыл планын күүседип алыры элээн нарын — деп, директор бодунуң баш удур саналгаларын аңаа улай чугаалады:— Совхоз чартык чылда 205 тонна сүттү садар. Ам күрүнеге киргени 56 тонна. Апрель айда 28 тонна, майда 40 тонна, июньде 66 тонна сүттү садарга-даа 15 тонна сүт планга четпейн турар. Ындыг болзадаа организакчы ажылды чорудуп, бүгү курлавырларны ажыглап тургаш, планны күүседир бис, ону үзер эрге бисте чок—деп, Александр Константинович түңнеди.

«Организакчы ажылды... бүгү курлавырларны ажыглап тургаш...» деп бо сөстерни ам чаа кээп чугаалаар чүүл эвес, шагда-ла кылып бүдүрер ажыл турган-дыр. Совхозтуң дирекция чери, партком, мал ажылының тускай эртемниглери эт-даа, сүт-даа бүдүрериниң квартал планы үзүлгенин чүгле мал чеминиң чедишпезибиле тайылбырлаар болза, окта шын эвес. Мал чеми чедишпези чүгле бо хүн биллинип келген айтырыг эвес, ол изиг күзүн-не биллинер турган. Бир эвес ынчаарда-ла чогуур хемчээн алган болза, мал чеминиң курлавырын көвүдедип алырының аргазы турган.

Мал чеми чедир белткевээни-даа, эт, сүт бүдүрериниң квартал планын күүсеттээнидаа совхозтуң удуртукчуларының болгаш мал ажылының тускай эртемниглериниң буруузу дээрден аңгыда, өске кандыг-даа чылдагаан чок.

Республиканың совхозтарының бүдүрүлге каттыжылышкыны «Россия» совхозта мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле план күүселдези бирги кварталда үзүлген дээрзин билир хиреде, амга чедирле боттуг хемчег албайн турары база буруу. План күүселдезин хандырар дээш шиитпирлиг хемчег алыры — хүннүң соңгаарладып болбас айтырыы.

С. ТАМБА,
«Шыныың» тускай корр.

ПАРТИЯ ЧАА-ЧАА ТИИЛЕЛГЕЛЕРЖЕ АППАР ЧОР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

мынча деп, бижээн: «Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязы делгерезин!», «Ленинчи угланыышкын-биле — коммунизмче!», «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!», «Ленинчи Төп Комитет делгерезин!» деп, империализмге удур бүгү күштерни чангыс аай каттыштырарыңче даймычы кыйгырыг колониалар кырынга киискээн. «Улуг Ленинге— алдар!», «СЭКП делгерезин!», «Чон биле партия чангыс эптиг!», «Коммунизм тиилээр!» деп, чыскаалганнар кыйгы салган.

Эрткен чылдар СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төлевилеп айыткан ленинчи угланыышкынын амыдыралга боттандырары дээш партияның, бүгү совет улустуң эчис угланган, шудургу демисели-блие демдеглеттинген. Партияның, ооң Төп Комитединиң, ТК-зының Политбюрозунуң амыдыралга чайгылыш чок боттандырып турары ол программа кайгамчыктыг үре-түннелдерни берип турар. Боттандырып келген улуг-улуг экономиктиг болгаш политиктиг хемчеглер, чедип аллынган түннелдер-биле коммунизмче орукка чурттуң хөгжүлдезиниң чаа үе-чадазы демдеглеттинген.

Төрээн Коммунистиг партиязынга совет улустуң бердингени кызыгаар чок. 1974 чылдың Май бирниң чыскаалы — ол бердининшкининң, бистиң чуртувустуң улустарының бүгүн сырый каттыжыышкынының болгаш чангыс эптининң база бир херечизи. Коллективизмнiң күжүн, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненің тургузукчузу — улуг Ленининиң өлүм чок идеяларынга шынчызын бүгү делегейге база катап илергейлеп көргүзер дээш, Кызыл шөлге, Мавзолейге совет кижилерниң аңгыаңгы салгалдарының төлээлекчилери ол хүн келген.

В. И. Ленининиң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннериниң портреттерини көргүзүп чоруур машиналар шөлге көрүштүг эткен. Чуруктуг паннолар, транспарантылар, «Ленинчи орук-биле —коммунизмче!», «СЭКП-ге алдар!», «Партия—бистиң үевистиң угааны, алдары, арын-нүүрү» деп лозуңнар, туктар далай дег чалгып эткен.

Бүгү совет улус бо хүннерде чурттуң амыдыралында улуг болуушкунга — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелинин Дээди Совединин созгулдазынга белеткеннип турар. СЭКП-ниң XXIV съездизинин соонда күрүне эрге-чагыргазының дээди органының баштайгы сонгулдазы ол. «Чурту, ниитилел херектерин эргелеп-башкарарынга улам калбак массаларның киржирин социалистиг демократияның утка-шынары деп көрүп турар бис. Бисте политиктиг бүгү ниитилел системазын, ажылчы чоннарның үргүлүү улгадып турар инициативазын коммунизм тургузуушкунунга баран болур кылдыр тургускаш»—деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Чурттуң ажылчы чоннары Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязын долгандыр сырый каттышкаш сонгуланы уткуп турар. Совет кижилер төрээн партиязынга кызыгаар чок ынаан болгаш бүүрелдиин илергейлеп, Коммунистиг партияның, Совет күрүненің удуртукчуларын депутатка баштайгы кандидаттары кылдыр адап турар. Олар бистиң партиявыстың иштики болгаш даштыкы политиказын чүүлүгзүнүп, идепкейлиг деткип, ону боттандырарынга СЭКП Төп Комитединиң, ооң Политбюрозунуң, эш Л. И. Брежневтиң хууда киирген улуг үлүг-хуузун сеткил ханмышкынныг демдеглеп турар. Бөгүнгү чыскаалдың күчүлүг кол көргүзүү база ол болган.

Чыскаалганнарның колониаларында — ажылчы чоннарның тоску беш чылда тиилелгелеринге, коммунистиг тургузуушкунунуң бүгү участоктарында совет кижилерниң хайныышкынныг, хөй талалыг ажыл-чорудулгазынга турасскааткан лозуңнар, транспарантылар. ССРЭ-ниң үлетпүү бирги кварталдың планын чедиишкинниг күүсеткен. Пландан ажыр ийи миллиард рубльдин продукциязын сайгарган. Квартал планнарын бүгү эвилел болгаш эвилел-республика үлетпүр министерстволары, бүгү эвилелдешкен республикалар ажыр күүсеткен. СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чылда) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында тургустунган сорулгалар чайгылыш чок болгаш чедиишкинниг күүсеттинип турар деп чүвени ол херечилеп турар.

Байырлыг чыскаалдың киржикчилери партияга, совет улуска алдаржыткан, тоску беш чылдың планнарын күүседиринге алдаржыткан лозуңнарны, кыйгырыгларны холдарынга тудуп чораан.

Бистиң чуртувус кур болгаш курукган черлерни шиңгээдип алганынын 20 чыл оюн чоокта чаа демдеглеп эрттирген. Ол дээрге, бистиң партиявыстың, бүгү совет улустуң көстүп көрбөөн маадырлыг чоруу, ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның быжыг эвилелинин, ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралының херечизи. Кур черни шиңгээдип алганының 20 чылынга турасскааткан, Алма-Атага эрттирген байырлыг хуралга эш Л. И. Брежневтиң чүве чугаалап турар үезинде тыттырган чуруун чыскаалганнар тудуп чораан.

Леонид Ильич Брежневтиң чугаазында амгы үе-чадада партияның аграр политиказының кол угланыышкынарын ханызы-биле база бүгү талабиле айыткан, чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезинин, делегей харылзааларының чугула айтырыгларын анализтээн.

Чурттуң кайгамчык улуг району — «РСФСР-нин кара эвес хөрзүнүүг зоназының көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин доктаалында айыткан сөстерни чыскаалганнар тудуп чораан. «Чүүлдүгзүнүп тур бис», «Алдар» деп сөстерни бижээн кыйгырыгларны олар тудуп чораан.

«Коммунизмиң тургузукчузу — улуг совет улуска алдар!», «Алдар!», «Алдар!», «Ура» деп сөстерни чыылганнар тудуп чораан.

Кызыл шөлге найысылалдың комсомол организациязының тугунун адаа-биле аныяктар кирип келген. «Совет аныяктар Ленининиң айыткан оруу-биле чоруп ыар!» деп сөстерни чыскаалганнарның одуругларындан көрүп болур турган. Аныяк ленинчилерниң 34 миллион кежигүннериниң чаа сорулгаларын комсомолдуң XVII съездизинге СЭКП ТК-ның байыр чедириишкининде, аңаа Леонид Ильич Брежневтиң делгереңгей чугаазында тодаргай айыткан. Ол чүүлдер комсомолдуң ажыл-чорудулгазының дайынчы программазы болур. Кажан-даа ындыг болуп келген болгаш болур-даа!

Комсомолчуларны пионерлер солаан. Кончуг чараш кылдыр кеттирген аныяк космонавтыларның, аныяк армейжилерниң, далайжыларның, санитар дружиналарының отрядтары Кызыл шөлге үнүп келген. «Ленининиң ады-биле 50 чылда. Ленининиң болгаш партияның чагыгларынга шынчы бис» деп паннону олар тудуп чораан.

ДОСААФ-тың спортчулары чөлээш ышкаш янзы-бүрү туктарны тудуп алгаш чоруп орган. «Күш-ажылга болгаш Төрээн чурттуң камгаладынга кезээде белен!» деп кыйгырыгларны олар тудуп чораан.

Кызыл шөлге — мынча дээн сөстер: «Бүгү делегейниң коммунистерининиң марксизм-ленинизмни болгаш пролетаржы интернационализмни чайгылыш чок үндезин болдурган чангыс эви, сыныг каттыжыышкыны быжыгын турзун!», «Империализмге удур бүгү күштерниң чангыс эви дээш!», «Маадырлыг ыеттнам улуска акы-дуңманың байыры!», «Совет Эвилели биле араб чурттарының улустарының аразында найыралы, кады ажылдажылга быжыгын, калбарып турзун!».

Байырлаа колончаларының шимелдезин империализмге, расизмге удур, демократия болгаш социализм дээш демиселге делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазынга тураскааткан.

«Луис Корваланны хостаар!», «Фашистиг чунтага дарладып турар бүгү кижилерни хостаар!» деп кыйгырыглар делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүүнде улуг чаңы болуп дыңналып турган. Совет улус Чилиниң патриоттары-биле, колониалдыг болгаш хамаарышпас чурттарның улустары-биле, улустарның хосталгазы болгаш социализм дээш демиселчилер-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп турар.

«Аныяк пионерлер! Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының херээ дээш демиселге белен болуңар!» деп кыйгырыг соонда бистиң бичии-чаштарывыс партияның болгаш чазактың удуртукчуларынга чечектер тывыскан.

...Чурттуң кол шөлүнге найысылалдың бүгү районнарының төлээлекчилери үнүп келген. Партияның XXIV съездизинин төөгүлүг шиитпирлерни амыдыралга боттандырарының кыйгы-лозуңнарын олар чоргаарал-биле тудуп чораан. Москваның дыка хөй бүдүрүлгелерининң коллективтери ССРЭ-ниң Дээди Совединге сонгулдага уткуштур социалистиг чарыштың тиилекчилери республиканың садыг организацияларының аразынга эрткен кварталда бирги черни алган Барыын-Хемчик райпозунуң, районга бирги черни алган туйбу заводунуң коллективтериниң колониалары болгаш өскелер-даа эрткен.

Демонстрация сеөлүнде спортчу маргылдаалар болган.

БАЙ-ХААК

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май 1-ниң демонстрациязында Бай-Хаак суурнуң чурттакчылары чангыс кижи дег үнген. Суурнуң кудумчуларын кызыл туктар, лозуң, плакаттар каастапкан. Чыылган чон стадионну дола берген. Май байырлалының, митингизиниң үезинде байхаакчылар СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин совет улуска байыр чедириишкинин улуг сонуургал-биле дыңнаанар.

Чыылганнарга Таңды райкүүскомунуң даргазы К. М. Ак-Кыс байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Ооң соонда чоннуң массалыг селгүүстээшкини, оюн-тоглаазы, концерти болган. Ол хүн футбол, шыдыраа, баскетбол болгаш спорттуң өске-даа хевирлериниң маргылдаалары хөй-хөй көрүкчүлерни чыгган.

КАА-ХЕМ

Тайбың, демократия болгаш социализм дээш империализмге удур демиселге ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-де сарыг-сепчилер чангыс кижи дег байырлал демонстрациязынче үнген.

Чыылганнар СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин байыр чедириишкинин улуг көдүрлүүшкүн-биле дыңнап, хүлээп алганнар.

Чыскаалга киришкеннерге районның ажылчы чоннарынга байырлалды райкүүскомнуң даргазы К. Очур-оол чедирген.

Байырлал демонстрациязын спортчулар колониазы ажыткан. Ооң дараазында районның социалистиг чарыжының тиилекчилери — «Тыва суг тудуг» трестиң Сарыг-Септе КМК-зының ажылдакчылары, «Ленинчи орук» совхозтуң салбырының ажылчыннары индир баары-биле эткен.

Демонстрацияның киржикчилери Коммунистиг партияның, Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын долузу-биле деткип турарын илереткеннер.

Чыскаал соонда ажылчы чоннар спортчу байырлалга киришкен.

ТЕС-ХЕМ

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында Май 1-ни районнуң ажыл-ишчилери онза көдүрлүүшкүн-биле уткааннар. Ажыл-агыйның бүгү адырларында көскү чедиишкиннер бар дээрзин район төвүнге, совхоз, колхозтар төлтеринге болуп эткен байырлалдың уткулга хуралдарынга демдеглээн.

Май 1-ниң эртеминде районнуң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин совет улуска байыр чедириишкинин изин-биле уткааннар.

Самагалдайга бүдүрүлгे, аңаа организация черлериниң коллективтериниң болгаш шкоолачыларының хөй кижи киржикчилиг байырлыг демонстрациязы болган.

Байырлалдың баштайгы хүүнде спортчу маргылдаалар эгелээн.

МӨҢГҮН-ТАЙГА

Ырак-узак районнуң колхозчулары, ажылчын, албан-хаакчылары, бүгү совет улус-биле бир дөйей, күш-ажылдың, частың байырлалын улуг өөрүшкүлүг, шудургу ажыл-ишке улам чедиишкиннерлиг болур сорук-күзел-биле уткуп, коммунизм тургузуушкунунуң херээ дээш бүтү күжүн бээрин илереткен.

Май 1-ниң бүдүүзүнде район төвүнге, Мөген-Бүрен суурга байырлыг хуралдар эткен.

Мутур-Аксы суурнуң чурттакчылары Май 1-де байырлал демонстрациязынга чыглып келгеш, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин байыр чедириишкинин улуг кичээнгей-биле дыңнаанар. Ооң соонда байырлал демонстрациязы болган. Аңаа күш-ажылчы коллективтер боттарының чедиишкиннерин, өөрүшкүзүн илергейлээннер.

Байырлалдың баштайгы хүүнде спортчу байырлал-биле доозулган.

* * *

Делегейниң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май 1-зинге тураскааткан байырлыг демонстрациялар, митингилер спортчу байырлалдар Эрзин, Бай-Тайга, Өвүр, Тожу районнарынга база онза көдүрлүүшкүнүг байдалга эткен.

МАЙ 1-ни ДЕМДЕГЛЭЭНИ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

Районнуң хову-шөлдеринге болгаш тудугларына улуг байырлал — Май 1 моорлап келген. Тараажыларның, тудугжуларның, шахтёрлар өске-даа бүдүрүлге ажылчыннарының, улусчу интеллигенцияның аңаа бараалгадыр күш-ажылчы белектери-ле хөй. Оны ажыл-ишчи Чадаанага, колхоз, совхозтар төптеринге болган чыскаалдар тодаргай көргүскен.

Байырлал хүнүн Чадаананың кудумчулары кызылчайт шимелделіг уткаан. Чыскаалче чыглын турарларның омак-хөглүү-даа илдеп.

Байырлал чыскаалының киржикчилери СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунуң болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин совет улуска чедирген байырын чүректин ханызындан өөрүп хүлээп алган.

Чыскаалдың хөй кижи киржикчилиг колониалары кудумчуларны долуп, партия, совет активинин турган индир баары-биле Коммунистиг партияны, ооң Төп Комитедин, Совет чазакты, совет улусту йөрээп эткен.

Хоорайның кудумчуларынга, стадионунга, парыгына байырлал хүүзедир үргүлүүлеп келген.

БИИ-ХЕМ

Бии-Хем районнуң тараажылары, малчыннары күш-ажылдын. частын байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан. Районнуң ишчилери күүгнеге эзт, сүт садарының планныг ончалдазын чедиишкинниг боттандырган. Часкы хову ажылдары калбарган. Механизатор бүрүзү часкы тарылганы кыска хуусаада бедик агротехниктиг чурумнар ёзугаар чорудар сорулганы салган шудургу ажылдап турарлар.

Районнуң кайы-даа булуңунга баар болза, байырлал шинчи киир каастаттынган, ажыл-ишчилер омак-хөглүг.

Эртенгинин 9.30 шакта Туран хоорайның чурттакчылары чыглып келген. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин совет улуска байыр чедириишкинин олар кичээнгейлиг дыңнаан. Бии-хемчилерни Төрээн чуртунуң күчү-күжүн быжыглаарынче угланган тургузукчу күш-ажылче ол улам сорук киирген.

Ажылчы чоннуң демонстрациязы эгелээн. Ону мотоциклистерниң колониазы ажыткан. Ооң дараазында өөреникчилерниң, социалистиг чарыштың тиилекчилери — «Кызыл тараачын» совхозтун, № 957 мехколонианың коллективтери болгаш өске-даа колониалар эткен.

Бии-Хемнин ажылчы чону СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын долузу-биле күүлдүгзүнүп, деткип турарын эткен байырлал көргүскен.

УЛУГ-ХЕМ

Май 1-ниң байырлалын Улуг-Хем районга калбаа-биле демдеглеп эрттирген. Апрель 30-де районнуң Культура бажыңынга Май 1-ниң байырлалынга тураскааткан байырлыг хурал болган. Аңаа райкүүскомнуң даргазы Д. С. Куулар илеткел кылган.

Районнуң бүдүрүлгелеринге, колхоз, совхозтарынга, албан организация черлеринге байырлыг хуралдар эткилээн.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин совет улуска байыр чедириишкинин Улуг-Хемнин ажылчыларын Май 1-ниң эртенинде, улуг көдүрлүүшкүн-биле дыңнаан.

Шагаан-Арыг стадионунга байырлал шинчи киир кеттинген, катыы-хөглүг, ыры-шоорлуг хоорайның чурттакчылары эртен чыглып келген. Олар холдарында пролетариаттың баштынчылары К. Маркстың, Ф. Энгельстин, В. И. Ленинниң, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың баштынчыларының портреттери, транспарантылар, туктар, лозуңнар туткулаан.

Аңаа ажылчы чоннуң митингизи болган. СЭКП райкомунуң бирги секретары К. А. Маспык-оол байыр чедирип чүве чугаалаан.

Ооң соонда байырлалга тураскааткан спортчу маргылдаалар эгелээн.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК

Барыын-Хемчик районнуң үлетпүр бүдүрүлгелеринге, колхозтарынга делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май бирниң байырлалын калбаа-биле демдеглеп эрттирген.

Районнуң ажыл-ишчилери улуг байырлалды күш-ажылчы белектерлиг уткаан. Байырлал бүдүүзүнде болган хуралдарга ажылчы чоннарның чедиишкиннериниң дугайын коллективтерге эткен хуралдарга илеткел кылган кижилер дыңнаткан.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин совет улуска Май бирде байырын Кызыл-Мажалыкка Май бирде чыскаалга келген кижилер улуг көдүрлүүшкүн-биле дыңнап, деткээн.

Райкүүском даргазы С. Амырбит чыылганнарга байыр чедириишкинин, чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-де сарыг-сепчилер чангыс кижи дег байырлал демонстрациязынче үнген. Чыскаалды күш-культуржуларның колониазы ажыткан. Ооң соонда социалистиг чарыштың тиилекчилери республиканың садыг организацияларының аразынга эткен кварталда бирги черни алган Барыын-Хемчик райпозунуң, районга бирги черни алган туйбу заводунуң коллективтериниң колониалары болгаш өскелер-даа эткен.

Демонстрация сеөлүнде спортчу маргылдаалар болган.

БАЙ-ХААК

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май 1-ниң демонстрациязында Бай-Хаак суурнуң чурттакчылары чангыс кижи дег үнген. Суурнуң кудумчуларын кызыл туктар, лозуң, плакаттар каастапкан. Чыылган чон стадионну дола берген. Май байырлалының, митингизиниң үезинде байхаакчылар СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин совет улуска байыр чедириишкинин улуг сонуургал-биле дыңнаанар.

Чыылганнарга Таңды райкүүскомунуң даргазы К. М. Ак-Кыс байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Ооң соонда чоннуң массалыг селгүүстээшкини, оюн-тоглаазы, концерти болган. Ол хүн футбол, шыдыраа, баскетбол болгаш спорттуң өске-даа хевирлериниң маргылдаалары хөй-хөй көрүкчүлерни чыгган.

КАА-ХЕМ

Тайбың, демократия болгаш социализм дээш империализмге удур демиселге ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-де сарыг-сепчилер чангыс кижи дег байырлал демонстрациязынче үнген.

Чыылганнар СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин байыр чедириишкинин улуг көдүрлүүшкүн-биле дыңнап, хүлээп алганнар.

Чыскаалга киришкеннерге районның ажылчы чоннарынга байырлалды райкүүскомнуң даргазы К. Очур-оол чедирген.

Байырлал демонстрациязын спортчулар колониазы ажыткан. Ооң дараазында районнуң социалистиг чарыжының тиилекчилери — «Тыва суг тудуг» трестиң Сарыг-Септе КМК-зының ажылдакчылары, «Ленинчи орук» совхозтуң салбырының ажылчыннары индир баары-биле эткен.

Демонстрацияның киржикчилери Коммунистиг партияның, Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын долузу-биле деткип турарын илереткеннер.

Чыскаал соонда ажылчы чоннар спортчу байырлалга киришкен.

ТЕС-ХЕМ

Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында Май 1-ни районнуң ажыл-ишчилери онза көдүрлүүшкүн-биле уткааннар. Ажыл-агыйның бүгү адырларында көскү чедиишкиннер бар дээрзин район төвүнге, совхоз, колхозтар төлтеринге болуп эткен байырлалдың уткулга хуралдарынга демдеглээн.

Май 1-ниң эртенинде районнуң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин совет улуска байыр чедириишкинин изин-биле уткааннар.

Самагалдайга бүдүрүлгे, аңаа организация черлериниң коллективтериниң болгаш шкоолачыларының хөй кижи киржикчилиг байырлыг демонстрациязы болган.

Байырлалдың баштайгы хүүнде спортчу маргылдаалар эгелээн.

МӨҢГҮН-ТАЙГА

Ырак-узак районнуң колхозчулары, ажылчын, албан-хаакчылары, бүгү совет улус-биле бир дөйей, күш-ажылдың, частың байырлалын улуг өөрүшкүлүг, шудургу ажыл-ишке улам чедиишкиннерлиг болур сорук-күзел-биле уткуп, коммунизм тургузуушкунунуң херээ дээш бүтү күжүн бээрин илереткен.

Май 1-ниң бүдүүзүнде район төвүнге, Мөген-Бүрен суурга байырлыг хуралдар эткен.

Мутур-Аксы суурнуң чурттакчылары Май 1-де байырлал демонстрациязынга чыглып келгеш, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин байыр чедириишкинин улуг кичээнгей-биле дыңнаанар. Ооң соонда байырлал демонстрациязы болган. Аңаа күш-ажылчы коллективтер боттарының чедиишкиннерин, өөрүшкүзүн илергейлээннер.

Байырлалдың баштайгы хүүнде спортчу байырлал-биле доозулган.

* * *

Делегейниң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май 1-зинге тураскааткан байырлыг демонстрациялар, митингилер спортчу байырлалдар Эрзин, Бай-Тайга, Өвүр, Тожу районнарынга база онза көдүрлүүшкүнүг байдалга эткен.

Тыванын найысылалының мүрнакчы бүдүрүлгелериниң болгаш өске-даа коллективтериниң колониаларының эртиш турары.

А. СОДУНАМНЫҢ О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ МАЙ 1-ни ДЕМДЕГЛЭЭНИ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

Районнуң хову-шөлдеринге болгаш тудугларына улуг байырлал — Май 1 моорлап келген. Тараажыларның, тудугжуларның, шахтёрлар өске-даа бүдүрүлге ажылчыннарының, улусчу интеллигенцияның аңаа бараалгадыр күш-ажылчы белектери-ле хөй. Оны ажыл-ишчи Чадаанага, колхоз, совхозтар төптеринге болган чыскаалдар тодаргай көргүскен.

Байырлал хүнүн Чадаананың кудумчулары кызылчайт шимелделіг уткаан. Чыскаалче чыглын турарларның омак-хөглүү-даа илдеп.

Байырлал чыскаалының киржикчилери СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунуң болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин совет улуска чедирген байырын чүректин ханызындан өөрүп хүлээп алган.

Чыскаалдың хөй кижи киржикчилиг колониалары кудумчуларны долуп, партия, совет активинин турган индир баары-биле Коммунистиг партияны, ооң Төп Комитедин, Совет чазакты, совет улусту йөрээп эткен.

Хоорайның кудумчуларынга, стадионунга, парыгына байырлал хүүзедир үргүлүүлеп келген.

БИИ-ХЕМ

Бии-Хем районнуң тараажылары, малчыннары күш-ажылдын. частын байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан. Районнуң ишчилери күүгнеге эзт, сүт садарының планныг ончалдазын чедиишкинниг боттандырган. Часкы хову ажылдары калбарган. Механизатор бүрүзү часкы тарылганы кыска хуусаада бедик агротехниктиг чурумнар ёзугаар чорудар сорулганы салган шудургу ажылдап турарлар.

Районнуң кайы-даа булуңунга баар болза, байырлал шинчи киир каастаттынган, ажыл-ишчилер омак-хөглүг.

Эртенгинин 9.30 шакта Туран хоорайның чурттакчылары чыглып келген. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-нин Дээди Совединин Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин совет улуска байыр чедириишкинин олар кичээнгейлиг дыңнаан. Бии-хемчилерни Төрээн чуртунуң күчү-күжүн быжыглаарынче угланган тургузукчу күш-ажылче ол улам сорук киирген.

Ажылчы чоннуң демонстрациязы эгелээн. Ону мотоциклистерниң колониазы ажыткан. Ооң дараазында өөреникчилерниң, социалистиг чарыштың тиилекчилери — «Кызыл тараачын» совхозтун, № 957 мехколонианың коллективтери болгаш өске-даа колониалар эткен.

Бии-Хемнин ажылчы чону СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын долузу-биле күүлдүгзүнүп, деткип турарын эткен байырлал көргүскен.

УЛУГ-ХЕМ

Май 1-ниң байырлалын Улуг-Хем районга калбаа-биле демдеглеп эрттирген. Апрель 30-де районнуң Культура бажыңынга Май 1-ниң байырлалынга тураскааткан байырлыг хурал болган. Аңаа райкүүскомнуң даргазы Д. С. Куулар илеткел кылган.

Районнуң бүдүрүлгелеринге, колхоз, совхозтарынга, албан организация черлеринге байырлыг хуралдар эткилээн.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин совет улуска байыр чедириишкинин Улуг-Хемнин ажылчыларын Май 1-ниң эртенинде, улуг көдүрлүүшкүн-биле дыңнаан.

Шагаан-Арыг стадионунга байырлал шинчи киир кеттинген, катыы-хөглүг, ыры-шоорлуг хоорайның чурттакчылары эртен чыглып келген. Олар холдарында пролетариаттың баштынчылары К. Маркстың, Ф. Энгельстин, В. И. Ленинниң, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың баштынчыларының портреттери, транспарантылар, туктар, лозуңнар туткулаан.

Аңаа ажылчы чоннуң митингизи болган. СЭКП райкомунуң бирги секретары К. А. Маспык-оол байыр чедирип чүве чугаалаан.

Ооң соонда байырлалга тураскааткан спортчу маргылдаалар эгелээн.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК

Барыын-Хемчик районнуң үлетпүр бүдүрүлгелеринге, колхозтарынга делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май бирниң байырлалын калбаа-биле демдеглеп эрттирген. Ол дээрге, бистиң партиявыстың, бүгү совет улустуң көстүп көрбөөн маадырлыг чоруу, ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның быжыг эвилелинин, ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралының херечизи. Кур черни шиңгээдип алганының 20 чылынга тураскааткан, Алма-Атага эрттирген байырлыг хуралга эш Л. И. Брежневтиң чүве чугаалап турар үезинде тыттырган чуруун чыскаалганнар тудуп чораан.

Леонид Ильич Брежневтиң чугаазында амгы үе-чадада партияның аграр политиказының кол угланыышкынарын ханызы-биле база бүгү талабиле айыткан, чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезинин, делегей харылзааларының чугула айтырыгларын анализтээн.

Чурттуң кайгамчык улуг району — «РСФСР-нин кара эвес хөрзүнүүг зоназының көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин доктаалында айыткан сөстерни чыскаалганнар тудуп чораан. «Чүүлдүгзүнүп тур бис», «Алдар» деп сөстерни бижээн кыйгырыгларны олар тудуп чораан.

«Коммунизмиң тургузукчузу — улуг совет улуска алдар!», «Алдар!», «Алдар!», «Ура» деп сөстерни чыылганнар тудуп чораан.

Кызыл шөлге найысылалдың комсомол организациязының тугунун адаа-биле аныяктар кирип келген. «Совет аныяктар Ленининиң айыткан оруу-биле чоруп ыар!» деп сөстерни чыскаалганнарның одуругларындан көрүп болур дынналып турган. Совет улус Чилиниң патриоттары-биле, колониалдыг болгаш хамаарышпас чурттарның улустары-биле, улустарның хосталгазы болгаш социализм дээш демиселчилер-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп турар.

«Аныяк пионерлер! Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының херээ дээш демиселге белен болуңар!» деп кыйгырыг соонда бистиң бичии-чаштарывыс партияның болгаш чазактың удуртукчуларынга чечектер тывыскан.

...Чурттуң кол шөлүнге найысылалдың бүгү районнарының төлээлекчилери үнүп келген. Партияның XXIV съездизинин төөгүлүг шиитпирлерни амыдыралга боттандырарының кыйгы-лозуңнарын олар чоргаарал-биле тудуп чораан. Москваның дыка хөй бүдүрүлгелерининң коллективтери ССРЭ-ниң Дээди Совединге сонгулдага уткуштур социалистиг чарыштың калбарткаш, дөрт айларның бүдүрүлге планын Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботник хүүнде күүсеткен.

Бистин чуртувустун индустриалдыг төвү Москваның үлетпүр бүдүрүлгелери тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планын хуусаа бетинде күүседиринге шиитпирлиин Май бирни таварыштыр эткен чыскаалга көргүскен.

«Совет Эвилелинин ажылчы чоннары! Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш бүдүрүлгенин ажыктыын чедип алынар! Эвээш чарыгдал-биле, эки шынарлыг, хөй продукцияны бүдүрүнер. Күрүне планнарын болгаш хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир дээш демисежиңер!»—деп, СЭКП ТК-ның Май бирге кыйгырыын күүседириниң магадылаларын найысылалдың ажылчы чоннары бедик көдүрлүүшкүн-биле көргүскен.

Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидери найысылалдың мун-мун бүдүрүлгелериниң негелдези апарган. Байырлал чыскаалының одуругларынга Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, бүдүрүлгенің ордениер болгаш медальдар-биле шаңнаткан мурнакчылары чоруп орган. Төрээн чурттуң бедик шаңналы эвээш чарыгдал-биле, хөй продукцияны бээр, курлавырларны дилеп тывар дээш күженишкиниг ажылдаарынче Төрээн чурттуң бүгү ажылишчилерин кыйгырып турар.

Дзержинский аттыг «Трехгорная мануфактура» деп хөвең-саазын комбинадының коллективи бодунуң революстуг болгаш күш-ажылчы чаңчылдары-биле сураглыг. Ол чаңчылдарны амгы үениң аныяктары алдаржыдып, көвүдедип турар. Бо чылдың эгезинден бээр комбинаттың ишчилери 350 муң метр пөстерни Төрээн чуртка берген.

Чыскаалга «Большевичка» бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективин эң эки ажылдакчылар төлээлекчилээн. Колониада — бүдүрүлге мурнакчылары В. С. Гридяева, А. Я. Панова, М. В. Филатова, З. А. Валуева, А. И. Столярова. Олар найысылал марказының алдарын бедик кадагалап турар. Каттыжыышкынның ажыл-ишчилери продукцияның шынарын бедидери дээш шудургу демисел чорудуп турар.

Найысылалдың 700 ажыг коллективи 1974 чылда уткуштур планнарны хүлээп алган, күрүне даалгаларын орангок ажыр күүседип турар. Чыскаалганнарның Кызыл шөлдү дургаар ап эрттирген хөй-хөй айыткалдары ол даалгаларны чедиишкиниг күүсеткенин херечилээн.

Колониада — Москваның 1 дугаар кол тудуг эргелелинин башың тудар комбинадының ажыл-ишчилери. Олар час байырлалын, күш-ажыл байырлалын чаагай сеткил ханмышкынныг уткаан: бирги кварталдың планын бүгү көргүзүглер аайы-биле хуусаа бетинде күүсеткен.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң ол коллективке байыр чедирген чагаазы чаа-чаа чедиишкиннерже найысылалдың тудугжуларын сорук киирип турар. Москваны үлегерлиг коммунистиг хоорай болдурар-деп, СЭКП-ниң XXIV съездизинге тургустунган сорулганы олар-биле кады найысылалдың үлетпүр, транспортунуң, хоорай ажыл-агыйының ажыл-ишчилери амыдыралга улуг сорук киириишкиниг боттандырып турар.

Тимирязев районнуң ажылишчилери Кызыл шөлдү ажылчын аңгы биле колхоз

ХОЙЖУНУҢ ЭРТЕМИ

(РАССКАЗ)

(Төнчүзү. Этези № 102 солунда).

Улуг кадарчы таакпылап, боданып олурда, кажаа тегерээн ийи малчын бир хой демин-не ийистепкен, хураганнарын курдадыр чылгаан, харын мырай эмзирип алганын медээлеп келгеннер.

— Ураа! Дөртеп!— деп алгыра каапкаш, Көржең-оол блокнодунда бижий берген.— Оларны кымның хүлээп алырээлээ ийик? А-дыр, ыытташпанар! Мында бар. Хаяңмааныы-дыр. Черле олчалыг кыс ийин, ийи баш немешкей. Ам 84-түг сен көр, сарыым!

— Мен бо дүне удувас-даа мен. Ам ийистээни мээңия. Оларымны барып, эмзирип, шуут бут кырынга тургускаш, чаштар үгээнге киирер мен — деп, Чолдай чарлаан.

— Сүткүрү кончуг хой боор. Хөлүн эрттир сагыва. Канчап баар ийик, билир сен...

— Билиир! Мындаа кезээн мен.

Шупту шайлаан, чугаа уламчылаан. Дүнекиниң 12 шак.

— Көрдүң бе, Хаяң дүне боорга дүктүг сыртык, хүндус боорга бадыр аяк дээр болгай сен. Думчууң-биле игилдеп, улус дыңнап олурда-ла улаарап, хамык чудуң илеткээр эш болгай сен. Ирең чугаазын эки дыңнап олур.

— Ой ыядынчыын, хөөкүйнүң Боду боду билинмес...

— Че-че. Баштактандым, сарыым. Сен-даа малчыннаар сен. Шыяан ам, ирем!

— Бис бо кадай-биле мырай аныяавыста, хуу ажылдыг чорааш безин шору малчын турдувус. Ажы-төл-даа хой. Оларның үүгле хүнде хырны-боску, идик-хеви дээр эвес. Келир өйү, өнчү-селии дээш, хөөкүй малдың ажык-дүжүү каяа кирбес дээр сен.

Оон колхозка малчыныаан. Ол-ла улаштыр совхозта бодур: катай-хаара үжен чылда ниитиниң малын малдап келдивис. Сургуул-суюл бар эвес. Үүгле боттуң кара угааны, практика-биле баш кадып дашпаараан.

Мал ажылынга ажы-төлүмнү-даа угаадып сургап, өредип-ле чордум. Маңаа билип алза чогуур, үүлдер хой. Оны кижи бодаарга эртем дээр-даа хире эвес. Аар-саар үүлдер ышкаш. А билбээже база хоржок, дуцмаларым!

— Ол-ол, акым! Чогум-на өреме ол. Шыят.

— Хамыктың мурнуунда хонар хонаш, одар-белчиир шилип алыры чугула. Кыштаг, чазаг, чайлаг, күзег. Олар боттарындан аңы-аңгы: тускай негелделиг болгулаар.

Кыштаг. Хар хөөп кааптас, чуук катарлыг, мээстерлиг, хүнүзөрек, изиг оттуг. Ындыг одар делгем, четчир болур. Хат, чывар аскы эвес — ыжык. Аргалыг-ла болза, чоогунда доңмас кара суглуг болза эки. Хөлүн эрттир чавыс-даа, бедик-даа эвес кажаа херек. Үгек-үзүктээш база турар! Амгы чаа хеп-биле тутхан даштын бистиң кажаавыс бо.

Чазаг. Чаңгыс эвес, ийи-даа болза, улам-на эки. Бирээде, кыштагдан дыка ырак эвес. Чечек, көк мурнай үнер, ыжык ой-чик, шат, тейлер, бүүрелчиннерлиг, делгем, чартык чылыг кажааларлыг, дөргүн, булак суггаттыг болза эки. Бурулааш өдек, доозун чок чадагай кажаа. Ылаңгыя ол үеде кандыг-даа харагаи, шыраш чоогу эвес хонаш херек: дүгүн камна!

Чайлаг каш-даа херек. Чайдан үүгле эзт, чаг немээр эвес, кадыкшыл, күш-өзүлде дээш, мал ёзулуг курорт эртер. Чайык-чаашкын үезинде шалбаалыг, өл малгаштыг кажаа кончуг багай, сегирээ, девээ, чалгак деп состерни шын бил. Артыш, шаанак, пөш, ай, бес дээш эм, аржаан үнүш аймаан таны. Кожа-кожа хөй чайлаг тырлып, одар былаашпазын!

Күзег. Далаш-биле шыылаткаш: тараа, сиген бастырдын! Ара будулгаш, кыштаг оъду бастырдың. Хүнү келирге тараа оъдундан тудадың.

— А-а богда, бо превистиң билири хөй-ле-дир. Мен дыңнап-ла олуруксаар-дыр мен!— дээш, Хаяңмаа изиг шайын далаш салып каан.

— «Аза-огу» дээр сиген бар, таныр силер бе?

— Ийе-ийе. Мен хөлчок эки билир мен. Қайымн-даа үнер, кезер-даа сиген — деп, Көржең-оол алгырган.

— Ол сиген малга кадалыр. Ылаңгыя нарын дүктүг хойга аарыг. Оон шиш баштыг үрезиин дүк дамчааш эъдинге барып кадалгаш, мырынай өкпе-үрээ ышкаш эң чыргалыг черинге чеде бээр. Оон өлүп-даа болур.

— Дадайым! Шынап-ла халап-тыр оң. «Аза-огу» деп шыпдаа адаан эвес бе, угбакым. А оон-биле канчаар демисежирил?

— Мен хууда бодумнуу-биле бодаарымга мындыг. Ол сиген кидин баш тыртып, чечектелип, азы чеми быыпаан турда, ону кезер херек. Малды аңаа ынчан одарладыр херек. Кончуг хоолулуг оът. Ынчан демги чеми — тараазы быыпаан, быштак чем, кадалыр боор бе. А күзүн кончуг чараш, дырап каан торгу удазыны дег алдын-сарыг турда, быыканы ол. Ынчан кадалып эгелээр. Кезип сарааттап-даа каарыыга, быыкан үрезин ине дег хевээр.

— Ой, аза-огу кадалган малды канчап билип алырыл?

— Ол харын. Аарыг чүве дег арып баксырай бээр, Өлүр-даа. А чамдык мал эмчилери ол үүдден аараанын тып чадап, даап, бир-ле аарыгга шамнап эмнээр-даа ыйнаан. Мен бодум-даа кайгап чораан мен. Чыдыныаар, өгениксээр, мүн-не аарыг-ла. А өлү бээрге, азы өлүрген соонда, оон кежин союп, ишти-хырны аштай бээр кижи көрүп каар чүве. Ону бодаар херек.

— Дадайым! Ам-на билдим.

— База бир чижек. Малды бо машина-биле суг дажыглап суггарар апарганда, аажок улуг хылызын демир савага сугну эккеп кудуп каар. Суг аңаа даларын чүдей бергенде, коошпага кудуп суггарар турлар, хонаштар бар, Суксаан хөөкүй хой шыдашпайн, куртуг шалбаа артыын безин ижиптип болур. Ону малчын кижи бодаар херек.

— Көрдүңер бе, аныяк малчыныар. Бо кадайның немей чугаалаан ол «бичии», «аапсаап» үүлдери эң-не чугула айтырыглар-дыр.

— Ой, оон-на шын чүве кайда боор, ирем. Мен база малчын ада-ниинг уруу-ла мен, мынчага ону билбейн чораанымга ыядып олур мен. Силер бир-даа класс доосаан. Бис 10 класстыг. Орус, тыва кандыг-даа солун, журналдарны номчуп билир-дир бис. Ол хиреде ону билбес чогенчиивисти. Берге-даа чүвел — дээш, Хаяңмаанын үнү уядай берген.

— Улуг малчыныарывыс силерниң буянныг, чаагай ажылыңарга бичии-даа болза, дуза, дөмек кадар дээш комсомолдуң чорутканы-биле кээп, ийи ай хире-ле кады ажылдадывыс. Төрээн 537 хойдан 567 хураганы менди алдывыс. Ам коданывыста 1134 хой бар апаады! Аныяк пазынывыста 2 ай иштинде мындыг чаагай олча-омактыг ажылга киржир аас-кежиктиг болдувус. Кижи бүрүзү Төрээн чуртунга мындыг ажыктыг ажылды кылып чоруур чүве болза, маңаа даады мынчаар ажылдаарын кыснөөн канчаар! Көрүп, холувус-биле кылып-даа бүзүредивис. Ада, невис силер-биле магалыг-ла таныжын алдывыс. Ам харын силер-биле байырлажып чарлыры берге апаады! Холувус-биле «думчуун сып, дуюун кадарып» доруктуржуп каан чаптанчыг хураганнарывыстан-даа чарлыры хараадаанчыг апаады. Че, дөмей-ле силерден ырап кай баар бис. Кожа, кады ажылдаар бис: малчыннар болур бис. Мыя хаш-ла хонук иштинде хойжунуң университедин эртип, «Хойжунуң эртеминиң» ужуктыын биле бердивис. Өөреткеннер дээш четтирдивис — деп, солун чугааның түннелинде Көржең-оол хөөрээн.

С. САРЫГ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы.

ПЕТР ДЕМЕНТЬЕВТИҢ «Анай хаак» деп фотоэтюду

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ

МАЙ 2-ДЕ

Парктың шаңналы дээш баг кагарынга маргылдаа 11 шакта эгелээр. **Хүндүскүнүң 14 шакта хоорайның ыр болгаш танцы ансамблиниң концерти болур.**

Гастелло аттыг парктың шаңналы дээш волейбол маргылдаазы 11 шакта эгелээр. «Хүреш» стадионга «Луч» болгаш «Стрела» командаларның арызынга футбол маргылдаазы 16 шакта эгелээр. № 15 школага баскетбол маргылдаазы болур. «Энергетик» Культура бажыңынга аныяктарның дыштанылга кежээзин эртирер.

МАЙ 3-ТЕ

Хөгжүм-шин театрынга «Италияның човуланы» деп чаа шинни сонуургап болур силер. Эгелээри — 19 шакта. **«Энергетик» Культура бажыңынга «Көк-Тей» совхозтуң тараажыларынга турасклаткан байырлал концерти 13 шакта эгелээр.** «Енисей» Культура бажыңынга аныяктарның дыштанылга кежээзин эртер. Эгелээри — 20 шакта.

Ленин кудумчузунуң бажында парк аксынга «Тываның гиыяктары» солуннуң шаңналы дээш чиик әтлетика эстафетазы эртен 10 шакта эгелээр. Ол-ла хүн паркка массалыг селгүүстээшкин, бот-тывынгыр уран чүүл концерти, оюннар, танцы болур.

МАЙ 4-ТЕ

Гастелло аттыг паркка парктың шаңналы дээш эр улустуң волейбол маргылдаазы 11 шакта эгелээр. Эртенгиниң 10 шактан эгелээш парктың бүгү аттракционнары ажылдаар. Спортчу маргылдаалар 11 шакта эгелээр. Хүндүскүнүң 14 шакта бот-тывынгыр уран чүүл концерти эгелээр.

Ол кежээ 19 шакта хөгжүм-шин театрынга «Италияның човуланы» деп шинни сонуургап көрүңер.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

МАЙДА

Чазагларда
Малчыннарның коданында,
Чаңпанчыг, чаш
Малдар төлү чиилежи-дир,
Чаагай күзел,
Маадыр иштиң найырында
Чаңгыланган
Мактал, йөрээл улажып тур.
Чараш, омак
Кыстың, ооллуң хөглүүн көрден.
Хүнүзөрек дег,
Хүлүмзүрүп базып орлар.
Шалып иштин
Чарыжынга шуглуп үнген
Чалыылар-дыр
Часкы байыр тудаалынар.

Виктор Саган-оол.

МАЙ 1-ДЕ

Хереңдиг хүн черже көргеш,
Хүлүмзүрүп чассыдарга;
Кремльдин сылдыстары
Хүнге байыр чедирип тур.
Майның бири,
Тайбын ийи
Четтинипкен чедип келди.
Май-оол биле
Чаймаа олар
Чечектерлиг үткүп алды.
Хоорай, суурда кызыл тук-
тар
Хөлбеннедир чалгып туру.
Ховуларда тракторлар
Хөөмей ырын улаштырды.
Часкы байыр,
чалыы назын
Чуртувуста марштап тур.
Шалып үүле,
мөңге тайбың —
Шупту чоннун күзели ол.

Б. ХӨВЕҢМЕЙ.

Сергей АЛЕКСЕЕВ.

МӨРГҮЛ

Ак хаан үезинде Май 1-ки байырлаар байтык, бөлүглежип чыглыры безин хоруглуг турган. Митинг, демонстрация кылганы дээш ажылчыннарны тудуп хорутдап, тарады сывыыртар.

Ынчангаш ажылчыннар митингини эрттиреринiң кажар аргаларын тып ап турган. Москва кавызының ажылчыннары мындыг арганы ажыглаан.

Өлген кижи хааржаа чазап алгаш, аллы кижээ кедүрткеш, ламаза баштаткаш, хөөрже чорупкан. Кудумчуларга оларны кым-даа доктаатпаан, безин орук чайлап бергилээн.

Хөөр хүрээзинге мөргүлүн эрттирген-даа.

— Хөөкүйнүң адын кым дээр ийик?— деп, ламазы мөргүлүн эгелеп чоруй айтырарга.

— Николай — дээр — деп, ажылчыннар харыылаан.

— Буянныг Николайның соңгу назыны тываажаң оранынга чиик чаагай бодарап, узун уйгуну удул дыштан — деп, ламазы эрегезин шуудуп, «өлген кижини» сөөлгү оруунче үдээш, хөлезиннинге беш рубль алгаш арлы берген.

Ажылчыннар хөөриүн кижи барбас азынга митингизин эрттирип, революсчу ырларны ырлап, Май 1-ниң кыйгырыгларын номчааннар.

Ол кежээ хөөр таңнылы Тяткин девискээрин эргип чораш, демги хөмдүнмейн чыткан хааржакка таваржы берген. Тяткин хааржактың кырында халыаын көлүрүпкеп, алгыыштар часкан. Ында кижи сактып-даа чорбаан, бүзүрээри безин берге чүве чыткан. Ол дүрген-не полицейжиге чүгүрүп келгеш, чугаалаан:

— Дээрги, өлген кижи хааржаанда...

— Хааржакта үү бар ве?

— Хааржакта... хааржакта хаан-агбай, ийики Николай II—деп, таңнылы келдирлей-келдирлей чугаалаңган.

— Теняй бердиң бе, ол үү дээриң ол?!

— Аашкынар мен, бурган авыразын— деп, таңнылы тейлевишаан, харыылаан.

Полицейжи таңнылы-биле кады хөөрге баргаш, хааржакты ажыдып көөрге, шынап-ла Николай—II императорну ол хевээр кылдыр (орден-хавыяазы безин бар) чурааш, суп каан болган.

Истелге-даа эгелээн. Таңнылы оон ыңай үүнү-даа билбес болган. Ламаны тып алганнар.

— Мөргүл эрттирдиң бе?

— Ийе.

— Кымга?

— Николай хөөкүйге.

— Тулуп!— дээш, кончуп эгелээрге, лама аайын тыппайн, шугуудап, хорадап-даа турган.

Кымга мөргүл эрттиргенин, үү болгаын тайылбырлап бээрге, ламаның угаан-куду үнүп, девидел, суглда ыяш дег сирилеп турган дижир чүве.

— Кымнар чоржук — деп, полицейжи айтырган.

— Кымны кым дээр боор, узун, шыырак-даа, кыргандаа, чалыы-даа кижилер барла чораан. Дөртеп ажыг кижини кым сактыр боор. Аллилуйлап ырлап-даа турдулар — деп, ламазының өчүү олла болган.

— Аллилуй-аллилуй де, а кым хөлезилеп келди? Ашканы кым төледи?—Полицейжи өдү частыр чазып айтырган.

— Мадагар кижи чоржук, салдыг, холдары хаварык — деп, лама сактып эгелээн.

Ындыг ажылчыннарны чежезин ол дээр. А ажылчын кижи бүрүзүнүң холу хаварыкла болгай. Ынчалдыр холу хаварыктыг ажылчыннардан ийики Николай хаанны хөөржүткен ажылчынны полицейжи, таңнылы, лама-даа тыппаннар.

Виктор Карттың шыдыраа школазы

— Школачы бүрүзү-ле шыдыраа мастери болуп шыдаар — деп, Львов хоорайда уругларның спорт школаларының бирээзиниң башкызы Виктор Карт бадыткан турар. Карттың боду үүгле мастерге кандидат болуп турары шын-на харын. Ынчалза-даа башкының салымныын болгаш ооң чогаадыкчы бодалдарының бүзүрелдиин ооң өөреникчилериниң чедиишкиннери-биле түңнээр-ле болгай.

А Карттың өөреникчилери улуг чедиишкиннерлиг болгулаан. 1972 чылда 23 харлыг Марта Шуль херээженнер арызынга ССРЭ-ниң чемпиону атты чаалап алган, а бир чыл болганда делегейниң бирги чери дээш кордалдыгларның зоналар арызынга маргылдаазынга 2—5-ки черлерни үлешкен. Ынчан 22 харлыг студент Олег Романишин ССРЭ-ниң Кубогун ойнап алган, 19 харлыг Александр Белявский аныяк ооллар арызынга делегейниң он ийиги чемпиону болган. Ооң мурнунда ындыг бедик атты совет шыдыраачыларын үүгле Борис Спасский биле Анатолий Карпов чедип алган турган.

Ол тиилелгелер Львовтың шыдыраа школазының алыс күштүүн хереченлеп турар-дыр. Оон амгы удуртукчузу Виктор Картка ССРЭ-ниң алдарлыг тренери деп хүндүлүг атты тывыскан.

1953 чылда мастерге кандидат, 24 харлыг Виктор Карт Львов университединiң төөгү факультедин дооскаш, ортумак школага бөлүкчилай берген.

— Школачылар-биле ажыл мени хөлчок хандыкшыда бээр боор деп бодаваан-даа чораан мен—деп, Карт сактып чугаалаар.— Төөгү өөренирингe көрдүнген кичээлдер шагы эвээш боорга, эрте-бурунгу төөгүге сонуургалдыгларың белгүмүн организастаан мен. Аңаа баштай чеди кижи биженкен болза, сөөлүнде бежен ажа берген. Аныяк төөгүчүлериң бөлгүмге билип ап турган үүлдери өөредилге программаларының негелдезиндеи ыракта ажып турган.

Ынчангаш ооң мурнунда кежээниң-не каш-каш шак иштинде шыдыраалап турган, хөй үе-шакты чидиргенимни хомудал-биле миннип, шыдыраалаарын сөкседкан мен.

Ынчаарга бөлгүмүнүң чаңчылын өзугаар үүгле башкызы төөгүден солун үүлдер, тывыыктар тывар эвес, харын өөреникчилер база ылап белеткенир турган. Бир-ле катап өөреникчилер бурунгу индий номнар коптарып турган, мерзелериң ырак хөштериниң, тергелер базыттарының болгаш чараш комбинацияларының дугайын номчаанар. Оон оларын башкызынга эккелген. Башкызы шаандакызын сактып келгеш, университетке өөренип турган-ла, келир үениң гроссмейстери Леонид Штейниң кол адаанажыкчызы боон чораанын херек кырынга бадыткап, бодалгаларны хала чокка тыпкылапкан. Оон эгелээш-ле ооң-биле ойнаксаар ийикпе нарын бодалгаларны канчаар бодаарын айтырар аныяк шыдыраачылар мырыңай үзүлбес апарган. Карт—чүү-даа кылганда магадылыг кижи. «Уругларның сеткилсагыжын хандыр билириниң дүлгүүрү — шыдыраада-дыр» деп, ол биле берген. Төөгү бөлгүмүн бир эжинге дамчыдып бергеш, боду чүс хире кижи киржикчилиг шыдыраа клувун организастап алган.

...Карттың өөреникчилери-биле таныжарда, арай-ла таарымча чок үе шилип алтаа болдум: аныяк ооллар арызынга делегей чемпиону Александр Белявский ССРЭ-ниң бирги черн дээш маргышкан дээди чергениң ойнакчыларының маргылдаазынга киришкеш, чер албайн чедип келген болду. Ынчаарга орта шынаплла тергини дээн шыдыраачылар киришкени шын-на харын, ынчалзажок агартынарының барымдаазы чок болбайн аан.

ССРЭ-ниң шыдыраа федерациязы Белявскийни дээди азы бирги чергениң маргылдааларының кыйызынга ойнаарын шилип алырын сүмелээн турган. Белявский эң шыырактар-биле ойнаар деп шиитпирлээн. Ооң спортчу түнелиг шоолуг эвес-даа бол, чогаадыкчы өзу-биле ойнагылааны солун болган.

— Ылаптыг ойнаарынга өөренип алыр мен—деп, Белявский башкызынга бүзүредип турду.

А Карт өөреникчилеринге черле идегээр чораан. Бичии уруг бүрүзү шыдыраага салымныг дээрзинге ол база бүзүрелдиг. Ол дугайын саннар база хереченлеп турар. Виктор Карт ийи муң хире бичии кижилерни шыдыраага өөреткеп. Оларның аразындан он-он мастерлер, мастерге кандидаттар, каш чүс бирги разрядчылар өзүп үнген.

— Тускай белеткелдиг аныяк шыдыраачылар-биле кичээлдээрде, чүүң-даа мурнунда оларның тускайлаң шынарларын сайзырадырын ораладжыр мен—деп, Карт чугаалаар.—Белявский — чоок, солун көштерге көрүңгүр, Романишин — ырак хандыр бодаарынга туралыг. Инженер Марта Шуль төрүмелиндеи математик кижи, ынчангаш ону ырак көштер санаарынга чаңчыктырып турар мен. Ынчалза-даа кол сорулга болза өөреникчиниң туруштуг, кызымак, эчизин бодап билир кылдыр өөредири болур.

Юрий ИВАНОВ,
ПМА-ның корр.

ЛАЙДЫП КЫЗЫЛ-ООЛ ШҮҮЛГЕН

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскаатканы республика наңысыллалыга болган спортчу маргылдаалардан «Шын» солуннуң шаңналы дээш тыва хүрешке маргылдаа эн-не хөй көрүкчүлериниң кичээнгейин хаара туткан.

Солуннуң шаңналы дээш 32 шилиндек мөге хүрешкен. Оларның аразында эрткен чылын «Шын» солуннуң шаңналы дээш хүрешке киришкеш, бирги черни алган Улуг-Хем районнуң төлээзи Василий Базыр-Тараа, үүгүүрешкен Кызыл хоорхүүскомунуг күш-культура болгаш спорт комитединiң даргазы Маадыр-оол Биче-оол, хоочун мөге, Кызылдың музыка школазының башкызы Ооржак Кара-Кат, хостуг хүрешке ССРЭ-нiн спорт мастери Ооржак Чаламба болгаш өске-даа шыырак мөгелер хүрешкен.

Хүрештiн бирги салыындан эгелээн спортчу маргылдаа шынгыы болган. Бистiн аныяк спортчуларывыстың аразында тыва хүрешке мергежилдиг кижилер бар болу бергенiн маргылдаа көргүскен. Оон тодаргай хереченлеп Тыва АССР-ниң сураглыг мөгези Василий Базыр-Тараа Кызылдың политехникумунуң сургуулу Сергей Маадыга баштайгы онагда октадып алганы болур. Ол ышкаш өске-даа аныяк спортчулар чедиишкиниг хүрешкен.

Бирги салыгдан эгелээш хоочун мөге Ооржак Кара-Кат, Биче-оол Маадыр-оол, Ооржак Чаламба, Кызылдың башкы институдунуң студентизи Лайдып Кызыл-оол, Тес-Хемниң төлээзи Анай-оол Алдын-Херел онза ылгалып турган.

Хүрешке кым эки белеткелдигил, оон арганарын шингээлип алган болдур—ол чедиишкиниг хүрежир дээрзи долузу-биле илереттинген.

... Күштүглерниң күштүү сес мөге арткан. Көрүкчүлерниң аразында кым шүүлүр ирги деп чугаа чоруп тур.

— Спорт мастери Ооржак Чаламба шүүлүр чаазвас. Ол үүгле хостуг хүрешке эвес, тыва хүрешке мергежилдиг кижи болгай.

— Ооржак Кара-Катты канлыг дээр сен, сөөлгү үеде шаандагызы дег болу бергей кижи болгай.

— Лайдып Кызыл-оол адазыгуурунлан мөге кижи — деп, чугаалар көрүкчүлериниң аразынга дыргын турган.

Көрүкчүлериниң бо адап турган мөгелери шынап-ла оларның күзелин өзугаар эки хүрешкеннер.

«Шын» солуннуң шаңналы дээш хүреш маргылдаазында киржип турар мөгелерден дөрт шилиндек мөге артканын диктор чыылганнарга дыңнадыпты.

Мөгелер шөлче девин үнүп келди. Кызылдың музыка школазының башкызы Ооржак Кара-Кат биле башкы институдунуң студентизи Лайдып Кызыл-оол хүрежи берди. Кайызы-даа бот-боттарынга дыынмайн кезек турлар. Карак чивеш дээр аразында кашпагай Кызыл-оол онаан барып октады. Көрүкчүлер тыва болгаш хостуг хүрешке чедиишкиннерлиг хүрежин келген шыырак мөгеге байыр чедирип турганнар. Кызылдың спорт комитединiң даргазы Биче-оол Маадыр-оол Кызылда уругларның спорт школазының тренери, хостуг хүрешке ССРЭ-нiн спорт мастери Ооржак Чаламба-биле хүрежи берди. Мөгелер сегиржип алырындан дидинмейн турлар. Ооржак кандыг-даа саадал чокка бодундан улуг, шыырак Биче-оолдуң будундан барып алгаш, дегээлей ырак барып октады.

Ам ийи мөге арткан. Оларның кайызы-даа хостуг болгаш тыва хүрештерге мергежилдиг мөгелер, дезизи чиикдаа болза кандыг-даа шыырак, аар дезизилиг кижилер боларның аргазынга, күжүнге шыдаашпас. Ынчангаш олар сөөлүнге чедир арткан чылдагааны-даа ында.

Күштүглерниң күштүү ийи мөге девин үнүп келди. Лайдып Кызыл-оол бодунуң онаан саадатпайн, дораан октады. Шүүлген мөгеге стадионда чыылганнар изиг байыр чедирип турдулар.

«Шын» солуннуң шаңналы дээш Май 1-ге тураскаатканы тыва хүрешке Лайдып Кызыл-оол шүүлген. Ооржак Чаламба үжүүрлешкен. Үшкүдөртү черлерни Биче-оол Маадыр-оол, Ооржак Кара-Кат алган. Оларга солуннуң шаңналын тывыскан.

(Бистиң корр.).

Республиканың хөгжүм-шин театры

ЧАА ШИИ

„ИТАЛИЯНЫҢ ЧОВУЛАҢЫ“

(Э. Войничиниң «Шаашкак» деп чогаалын өзугаар).

Май 3, 4 хүннеринде 19 шакта үнер.

телевидение

МАЙ 2-ДЕ
МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10 — Өңнүг телекөргүзүг. Мультфильмнер. **«Сээн чурттап турар чериң», «Эртинелиг хоорайның илбичизи».** 12.40 —Өңнүг телекөргүзүг. **«Алдын мыйыстар».** Уран-чечен фильм. 13.55—Музыкалыг программа. **«Көрүкчүлерниң чагааларын өзугаар».** 14.30—14.40—Чапсар. 14.40—**«А кадар Б»** Аныяктарга программа. 16.10—Өңнүг телекөргүзүг. **«Ойнаар кыстар каттыраңнаан».** Эстрада программазы. 16.40—**«Мээн салымым».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильминiң баштайгы көргүзүү. 1-ги сериязы. 17.50—Информастыг программа. 18.20— **«Театр ужуражылгалары».** 19.50—20.00—Чапсар. 20.00—Өңнүг телекөргүзүг. Чайгы спортчу сезонунуң Москвада ажыттынганы. Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. **ЦСКА—«Динамо»** (Москва). 22.00—Өңнүг телекөргүзүг. **«Кайгамчык ак-көк Дунайда».** Концерт. 23.00—**«Ye».** Информастыг программа. 23.30—00.50—Өңнүг телекөргүзүг. **«Отчугаштар».** Уран-чечен фильм.

МАЙ 3-ТЕ
МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—**«Москваның концерт залдарында».** Тайылбырлал. 13.00— **«Кадыкшыл» программазының почтазы».** 13.30—Өңнүг телекөргүзүг. **«Диринг амытаннар делегейинде».** 14.30—14.40—Чапсар. 14.40—Өңнүг телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы. 15.00—Өңнүг телекөргүзүг. Останкинога байырлыг кежээ. 16.45—**«Мээн салымым».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильминiң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы. 18.00—**«Ye».** Информастыг программа. 18.30—Өңнүг телекөргүзүг. **«Эш ыр»** деп музыкалыг эстафета. 19.55—20.05—Чапсар. 20.05—«Экранда — кинокомедия». **«Час».** 21.50—Симфония муыказының концерти. 22.30—Өңнүг телекөргүзүг. Мультконцерт. 23.00—**«Ye».** Информастыг программа. 23.30—00.35— **«Телефильмнер экраны», «Комиссар дугайында баллада».** Уран-чечен-телефильм.

МАЙ 4-ТЕ
МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Өңнүг телекөргүзүг. Уругларга. **«Сураглыг Тим деп өдүрек оглу».** Мультфильм. 12.30— **«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!».** 13.30—Өңнүг телекөргүзүг. ВУР-нун **«Алдын доос»** аттыг улустуң аялгаларының делегей конкурзунуң тиилекчилериниң концерти. 14.30—14.40—Чапсар. 14.40—Өңнүг телекөргүзүг. **«Кино аян-чоруктарының клуву».** 15.40— **«Тайбың, Күш-ажыл, Май».** Литературлуг тургузуг. 16.10—**«Көрүкчүлериниң чагааларын өзугаар».** Музыкалыг программа. 16.40—**«Мээн салымым».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильминiң баштайгы көргүзүү. 3-хү сериязы. 18.00—**«Ye».** Информастыг программа. 18.30—Өңнүг телекөргүзүг. **«Артлото».** Эстрада программазы. 19.40—19.50—Чапсар. 19.50—Өңнүг телекөргүзүг. Москваның П. Бомарше аттыг катты-хөг театрынның фильм-шиизиниң баштайгы телекөргүзүү. **«Үш-удурум хүн азы Фигаронуң кадайлаңганы».** РСФСР-ниң улустуң артизи В. Плучек тургускан. 23.00—23.30 — **«Ye».** Информастыг программа.

Редакторнуң орадакчызы М. Н. СМИРНОВА.

кино

МАЙ 2-ДЕ

«НАҢЫРАЛ»: **«Кызыл даш»** 10.00, **«Менден күштүг-дүр»** 11.40, 13.30, 13.15, 15.00, 17.10, 18.50, 20.35 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 10.20, **«Оран-делегей кезээн алды кижи»** 8.50, 11.50, 13.20, **«Хөлегелер» дал дуъште чидер»** (1-ги сериязы 2 кезектиг) 14.50, 17.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Б-ки «Б»-ден келген каттырынчыг оол»** 10.00, 11.30, **«Элдээртиг»** 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Утпазым, ынак кижилерим дугайында»** 10.00, 11.40, 13.20, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: **«Көк бөрү»** 11.15, 14.45, **«Олча-омактыг опчоктар»** 13.00, 16.30, 18.15, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Азалия» дайзынның тылында»** (2 сериязы кады) 12.00, 17.00, 20.00 шактарда.

МАЙ 3-ТЕ

«НАҢЫРАЛ»: **«Кызыл даш»** 10.00, **«Менден күштүг-дүр»** 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 10.20 **«Оран-делегей кезээн алды кижи»** 8.50, 11.50, 13.20, **«Хөлегелер дал дуъште чидер»** (2-ги сериязы. 2 кезектиг) 14.50, 17.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Диканька суур чоогунга кежээлер»** 10.00, 11.20, 20.40 **«Ромео биле Джульетта»** (2 сериязы кады) 12.40, 15.20, 18.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Утпазым ынак, кижилерим дугайында»** 10.00, 11.40, 13.20, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: **«Олча-омактыг опчоктар»** 11.15, 13.00, 14.45, **«Мээн сөөлгү таңгом»** 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

ЭНЕРГЕТИК КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Ереван хүнериниң демдеглелдери»** 10.00, **«Одиссейниң ужуралдары»** 12.00, 18.00 шактарда.

МАЙ 4-ТЕ

«НАҢЫРАЛ»: **«Доктор Ивенстиң чажыды»** 9.45, 11.30, 13.15, 15.00, 17.10, 18.50, 20.35 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Оран-делегей кезээн алды кижи»** 9.10, 10.40, 16.00, 17.30, **«Аспаан эккел, өңнүк!»** 14.00, **«Менден күштүг-дүр»** 12.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Хөлегелер дал дуъште чидер»** (1-ги сериязы. 2 кезектиг) 12.00, 14.30, 17.00, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Докер»** 15.00, 18.40, **«Элдээртиг»** 16.50, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: **«Утпазым, ынак кижилерим дугайында»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОНДАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орадакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056 ЧАГЫГ № 668.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделивиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле ергелелиниң типографиязы (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС-00475